

Ungdomars upplevelse av att leva med ADHD: en metasyntes

Adolescents experience of living with ADHD: a metasynthesis

Examensarbete för specialistsjuksköterskeexamen
med inriktning mot skolsköterska och
magisterexamen med huvudområdet omvårdnad

Avancerad nivå 15 högskolepoäng

Vårtermin 2024

Student: Helena Svernell och Monika Twedmark

Handledare: Dip Raj Thapa

Examinator: Susanne Källervald

SAMMANFATTNING

Titel: Ungdomars upplevelse av att leva med ADHD: En metasyntes

Författare: Svernell, Helena; Twedmark, Monika

Institution: Institutionen för hälsovetenskaper, Högskolan i Skövde

Kurs: Examensarbete i omvårdnad, 15 hp, OM854A

Handledare: Thapa, Dip Raj

Examinator: Källervald, Susanne

Sidor: 35

Nyckelord: ADHD, dagligt liv, livskvalitet, skolsköterska, ungdomar

Bakgrund: Ungdomar med ADHD löper en ökad risk för konsekvenser, såsom lägre livskvalitet, svårigheter med relationer och akademiska utmaningar. Det är viktigt att belysa ungdomarnas upplevelser som skolsköterskan kan utgå ifrån i de hälsofrämjande mötena.

Syfte: Syftet med föreliggande studie var att belysa ungdomars upplevelser av hur diagnosen ADHD påverkar deras dagliga liv.

Metod: Vald metod samt analysmetod var metasyntes. Studien baserades på analys av resultatet i 12 kvalitativa artiklar.

Resultat: Analysen resulterade i nio subteman som bildade fyra huvudteman: Påverkan från omgivningen, Känna sig annorlunda och utsluten, En fungerande skolgång är betydande samt Påverkan på det dagliga livet. Resultatet visade att ADHD påverkar ungdomens dagliga liv där ungdomarna efterfrågar stöd av omgivningen, samt en skolmiljö och undervisning som anpassats efter deras förutsättningar.

Konklusion: ADHD påverkade ungdomarnas dagliga liv där skolsköterskan behöver arbeta ihop med elevhälsoteamet, lärare samt vårdnadshavare för att kunna ge ungdomarna det stöd de behöver.

ABSTRACT

Title: Adolescents Experience of Living with ADHD: A metasynthesis

Author: Svernell, Helena; Twedmark, Monika

Department: School of Health Sciences, University of Skövde

Course: Master Degree Project in Nursing, 15 ECTS, OM854A

Supervisor: Thapa, Dip Raj

Examiner: Kallervald, Susanne

Pages: 35

Keywords: ADHD, daily life, quality of life, school nurse, adolescents

Background: Adolescents with ADHD report lower quality of life, difficulties with relationships, and academic challenges. It is important to highlight the experiences of the adolescents' daily life, which the school nurse can use as a basis in health-promoting encounters.

Aim: The purpose of the present study was to illuminate adolescents' experiences of how the diagnosis of ADHD affects their daily lives.

Method: The chosen method and analysis method was a metasynthesis. The study was based on the analysis of the results of 12 qualitative articles

Findings: The results showed that ADHD affects the adolescents' daily lives. The adolescents sought support from their environment, as well as a school environment and education adapted to their conditions.

Conclusion: ADHD affected the adolescents' daily life where the school nurse needs to work together with the student health team, teachers, and guardians to provide adolescents the support they need.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	1
2	BAKGRUND.....	1
2.1	UNGDOMAR OCH ADHD	1
2.1.1	BLI DIAGNOSTISERAD MED ADHD.....	2
2.2	LIVSKVALITET.....	3
2.2.1	LIVSKVALITET OCH ADHD	3
2.3	SKOLANS ANSVAR OCH ELEVHÄLSANS UPPDRAG	4
2.3.1	SKOLSKÖTERSKANS UPPDRAG INOM ELEVHÄLSAN.....	5
2.3.2	SKOLSKÖTERSKANS FÖRHÅLLNINGSSÄTT UTIFRÅN LIVSVÄRLDSTEORI.....	6
3	PROBLEMFÖRMULERING.....	6
4	SYFTE.....	7
5	METOD.....	8
5.1	URVAL.....	8
5.2	DATAINSAMLING.....	9
5.3	ANALYS.....	11
5.4	ETISKA ÖVERVÄGANDEN.....	12
5.5	FÖRFÖRSTÅELSE.....	13
6	RESULTAT	14
6.1	PÅVERKAN FRÅN OMGIVNINGEN	14
6.1.1	RELATIONERS BEYDELSE.....	14
6.1.2	BEHOVET AV STÖD FRÅN ANDRA.....	15

6.2	KÄNNA SIG ANNORLUNDA OCH UTESLUTEN.....	16
6.2.1	DIAGNOSENS BETYDELSE	16
6.2.2	STIGMATISERING FRÅN OMGIVNINGEN	16
6.3	EN FUNGERANDE SKOLGÅNG ÄR BETYDANDE	17
6.3.1	TRIVSEL I SKOLAN	17
6.3.2	BEHOV AV ANPASSNINGAR I SKOLAN.....	18
6.4	PÅVERKAN PÅ DET DAGLIGA LIVET	18
6.4.1	SYMTOSENS PÅVERKAN.....	19
6.4.2	SVÅRIGHETER ATT HANTERA VARDAGEN	19
6.4.3	STRATEGIER FÖR ATT MÅ BRA	20
6.5	SYNTES.....	20
7	DISKUSSION.....	21
7.1	METODDISKUSSION	21
7.2	RESULTATDISKUSSION	22
7.3	KONKLUSION	25
7.4	KLINISKA IMPLIKATIONER OCH FÖRSLAG TILL UTVECKLING AV ÄMNET	26
8	REFERENSER.....	27

BILAGA 1 Litteratursökning i databaserna Cinahl och Pubmed

BILAGA 2 Översikt av granskningsmall

BILAGA 3 Översikt av inkluderade artiklar

BILAGA 4 Exempel på artikelgranskning

BILAGA 5 Översikt över teman

1 INLEDNING

Ungdomar som diagnosticeras med Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD) löper större risk till försämrad livskvalitet på grund av kardinalsymtom som bristande uppmärksamhets- och koncentrationsförmåga, hyperaktivitet och bristande impulskontroll. Hög grad av upplevd livskvalitet i en ungdoms dagliga liv påverkar framtiden i positiv utsträckning. Därför är upplevelsen av det dagliga livet en viktig faktor för att kunna bedöma hur ADHD påverkar ungdomars liv samt hälsa. Det är angeläget att studera hur ungdomar med ADHD upplever sitt dagliga liv för att skolsköterskan i sitt arbete ska kunna främja hälsa och livskvalitet.

2 BAKGRUND

2.1 UNGDOMAR OCH ADHD

World Health Organization's (WHO, 2023) definition av en ungdom innebär en individ som har en ålder mellan 10–19 år. Vid den här åldern genomgår ungdomen en fysisk och mental utveckling där bland annat den emotionella och kognitiva förmågan förändras. Relationer utvecklas och förändras, särskilt den som finns mellan föräldrar och barn, men också bland jämnåriga samt i skolan (Hwang & Nilsson, 2019). Det är en period i livet som karaktäriseras av en ökad betydelse av kompisrelationer där ungdomar spenderar alltmer tid med sina vänner och söker sig bort från sina vårdnadshavare. Distanseringen från ursprungsfamiljen är nödvändig för ungdomens utveckling och väg mot självständighet. Det är känt att tonåringar utvecklingsmässigt befinner sig i ett läge där de är mer känsliga för sin omgivning. Känsligheten för att känna sig avvisad är som starkast under denna period då de har bättre förmåga än yngre barn att förstå sig på omvärlden, men inte är lika robusta som de flesta vuxna (Keri & Wiwe, 2017).

ADHD är en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som kännetecknas av tre kardinalsymtom. Dessa symtom är bristande uppmärksamhets- och koncentrationsförmåga, hyperaktivitet och bristande impulskontroll (Hwang & Nilsson, 2019). Sayal et al. (2018) menar att prevalensen för ADHD hos barn och ungdomar globalt ligger på cirka 5 %. I flera internationella sammanställningar har förekomsten av ADHD hos barn och ungdomar uppskattats till 5,3 procent (Polanczyk et al., 2014; Polanczyk et al., 2007) respektive 7 procent (Thomas et al., 2015; Franke et al., 2018). Socialstyrelsen (2021) har genom att studera siffror på uttag av ADHD-läkemedel uppskattat prevalensen för ADHD hos ungdomar mellan 10–19 år i Sverige. Under år 2020 hade 3,4 procent av flickor respektive 6,6 procent av pojkar uttag av ADHD-läkemedel. Eftersom alla inte påbörjar läkemedelsbehandling då de diagnosticerats med ADHD, bedömer

Socialstyrelsen (2021) att fler ungdomar har ADHD, jämfört med vad siffrorna för läkemedelsförskrivningen visar. Socialstyrelsen (2021) uppskattar att 4,5 procent av flickorna och nästan 9 procent av pojkarna hade diagnosen i Sverige år 2020.

Antalet ungdomar som diagnostiseras med ADHD har ökat de senaste tio åren i Sverige. Anledningen är inte säkerställd, men en orsak tros vara ett ökat vårdssökande till följd av en större kunskap om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (Jablonska et al., 2022). En studie menar att det inte finns bevis för att symtom på ADHD har ökat i befolkningen utan att det är antalet individer som diagnostiserats som ökat (Rydell et al., 2018). Jablonska et al. (2022) diskuterar också detta fenomen då det visat sig att förekomsten av symtom på ADHD i befolkningen har varit konstant i Sverige de senaste 10 åren.

Det finns specifika styrkor som förknippas med ADHD. Dessa är bland annat kreativitet, oräddhet och handlingskraft (de Schipper, 2015). Det som dock kommit att känneteckna diagnosen och i större utsträckning är studerat är de negativa effekterna som kommer till följd av att leva med ADHD. ADHD är en kronisk och handikappande funktionsnedsättning som kan påverka många aspekter av en individs liv, inklusive akademiska svårigheter, sociala färdighetsproblem och ansträngda föräldra-barn relationer samt svårigheter med kompisrelationer (Sayal et al., 2018). Tidigare fanns en uppfattning om att ungdomar växte ifrån ADHD, men idag visar forskning att ungdomar fortsätter att visa betydande symtom även i vuxen ålder. Ungdomar med ADHD löper större risk för långsiktiga negativa konsekvenser, såsom lägre utbildningsnivå och svårigheter på arbetsmarknaden samt lägre livskvalitet i vuxen ålder (Di Lorenzo et al., 2021).

Tonåren kan medföra en minskning av den överaktivitet som ofta är påtaglig hos yngre barn med ADHD. Däremot kvarstår ofta ouppmärksamhet, impulsivitet och inre rastlöshet som betydande svårigheter. En förvrängd självbild och svårigheter med att reglera känslor finns med i symtombilden hos ungdomar med ADHD. Ungdomarna rapporterar i högre grad konflikter med föräldrar och en del ungdomar uppger svårigheter med vänskapsrelationer. Diagnosen medför en ökad risk för att hamna i ett kriminellt beteende eller att stöta på svårigheter i skolan (Di Lorenzo, 2021). Ungdomar med ADHD står inför större akademiska utmaningar än jämnåriga elever utan funktionsnedsättning (McDougal et al., 2022). Det är större sannolikhet att en ungdom med ADHD har lägre betyg och lägre poäng på standardiserade prestationsmått än sina jämnåriga kamrater. De är också mindre benägna att slutföra gymnasiet och/eller att studera vidare på en eftergymnasial utbildning (Hägglöf, 2020).

2.1.1 BLI DIAGNOSTISERAD MED ADHD

Att diagnostiseras med ADHD kan medföra såväl positiva som negativa upplevelser hos ungdomar. Att få diagnosen beskrivs av många som en gradvis utvecklad förståelse kring sig själv, snarare än ett ögonblick av insikt. Många

ungdomar som fått diagnosen har haft en känsla av att inte vara som sina kamrater och beskriver att diagnosen har ökat förståelsen för upplevda sociala svårigheter. Att känna att det finns fler med samma diagnos upplevs av vissa som en lättnad och förenklar vägen till acceptans. Vid intervjuer med ungdomar som diagnostiserats med ADHD framkommer en rädsla för att stigmatiseras och att diagnosen ska leda till en cementering av att de inte är normala (Jones & Hesse, 2018). Ungdomar med ADHD beskriver vidare att de kan känna sig impopulära bland kamrater på grund att de uppfattas som annorlunda. Kombinationen av uppmärksamhets- och motoriska svårigheter tillsammans med en negativ bild av sina sociala förmågor, ökar risken för att ungdomarna isolerar sig (Dewey & Volkovinskaia, 2018).

2.2 LIVSKVALITET

Livskvalitet är ett samlingsbegrepp för det bästa som livet har att erbjuda och kan röra både materiella och icke materiella ting. Livskvalitet upplevs i det dagliga livet (Sjöberg, 2007). Begreppet livskvalitet innefattar individens uppfattning av sin fysiska- och psykiska hälsa, självständighet och sociala relationer (WHO, 1999; Wärnå-Furu, 2022). Livskvalitet inbegriper en persons uppfattade känsla av att ha ett gott dagligt liv där det är den enskilda individen som bedömer sin egen livskvalitet (Nordenfeldt, 1991). Begreppen livskvalitet och hälsa är relaterade till varandra och enligt WHO (2019) definieras hälsa som fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande. Livskvalitet kan användas för att bedöma effekten av ett tillstånd där bland annat begreppet quality-adjusted life-year (QALY) blivit mer framträdande i studier och syftar till att värdera måttet på hälsa som en funktion av livskvalitet och livslängd (Prieto & Sacristán, 2003).

En global uppskattning av ungdomars livskvalitet är svår att göra på grund av att ungdomar världen över inte växer upp under lika villkor (Ow & Mayo, 2020). Det finns däremot studier som kollar på mått av ungdomars upplevda livskvalitet i avgränsade regioner och de går att jämföra. Detsamma gäller bedömningen av upplevd livskvalitet i olika grupper, till exempel en särskild diagnos. I Sverige rapporterar ungdomar lägre grad av livskvalitet än den genomsnittliga befolkningen (Kristjánsdóttir, 2009). Flickor rapporterar lägre livskvalitet än pojkar under ungdomsåren. De största skillnaderna framkommer i den del av skattningen som berör mentala och emotionella aspekter (Kristjánsdóttir, 2009; Magiera & Pac, 2022; Mikkelsen et al., 2020).

2.2.1 LIVSKVALITET OCH ADHD

Hög grad av livskvalitet innefattande bland annat goda relationer till familj och vänner är gynnsamt för hur en ungdom kommer att hantera sitt dagliga liv och det framtida livet (Gilman & Huebner, 2006; Diener & Seligman, 2002). Livskvalitet är därför en viktig faktor för att kunna bedöma hur ADHD påverkar ungdomars dagliga liv samt hälsa. Symtom vid ADHD sänker den upplevda känslan av livskvalitet (Ben-Dor Cohen et al., 2021; Di Lorenzo et al., 2021;

Danckaerts, 2009; Krauss & Schellenberg, 2022). Samtidigt har det visat sig att ungdomar med ADHD upplever att de har mindre besvär som påverkar deras livskvalitet än vad deras föräldrar upplever (Danckaerts, 2009). Graden av upplevd livskvalitet korrelerar med graden av symtom på ADHD, desto mer uttalade symtom desto sämre upplever ungdomar med ADHD sin livskvalitet. Upplevelsen av den fysiska livskvaliteten är ofta lika god som för ungdomar utan diagnosen ADHD. Skillnaderna är främst gällande den psykosociala livskvaliteten (Ben-Dor Cohen et al., 2021; Krauss & Schellenberg, 2022). Att ha en vuxen som ser individen beskrivs av flera ungdomar med ADHD som en viktig faktor för att må bra (Aoki et al., 2020). Hos ungdomar som kämpar med akademiska svårigheter till följd av en diagnos har skolsköterskans arbete i form av elevcentrerad vård haft en positiv inverkan på dessa elevers livskvalitet. Ungdomar som rapporterar lägre livskvalitet jämfört med jämnåriga uppsöker oftare skolsköterskan (Befus et al., 2024).

2.3 SKOLANS ANSVAR OCH ELEVHÄLSANS UPPDRAG

Skolan har ett ansvar att främja alla elevers lärande och utveckling där utbildningen ska förankra demokratiska värderingar (Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022 [Lgr22], 2022). Skolan har också som uppgift att se till så att varje enskild elev får utvecklas till att bli fungerande medborgare i samhället. Det innebär att all personal som arbetar inom skolan ska arbeta med respekt för varje människas egenvärde. Ingen elev ska behöva utsättas för diskriminering på grund av sin funktionsnedsättning och alla tendenser till detta ska motverkas, förebyggas och bemötas med aktiva insatser samt kunskap. Hänsyn ska tas till elevernas behov och olika förutsättningar där skolan har ett särskilt ansvar för de elever som har svårigheter att nå målen i utbildningen (Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022 [Lgr22], 2022). Elever som diagnostiserats med ADHD behöver få hjälp av skolan att kunna hantera symtom som bristande impulskontroll, ojämna prestationer, svårigheter att koncentrera sig och kort uthållighet. Skolan ska skapa förutsättningar för lärande hos dessa elever där lärmiljön exempelvis behöver struktureras så att insatser kan göras för att minska de svårigheter som uppstår i klassrumsmiljön. Insatser som hjälper eleven med långsiktiga strategier för att förbättra uppmärksamhet och självreglering och är viktiga (Hylander & Guvå, 2017).

Enligt 27 § i skollagen har alla elever rätt till elevhälsa från förskoleklass till gymnasieskola (SFS 2010:800). Elevhälsan består av ett elevhälsoteam som utgörs av flera olika professioner där varje profession står för sin specifika kompetens. Ett gott samarbete mellan professionerna och en tydlig ansvarsfördelning är en förutsättning för en fungerande elevhälsa (Morberg, 2017). Skolsköterskor i Sverige tycker att en av de viktigaste faktorerna för att lyckas med det hälsofrämjande arbetet är att ingå i ett elevhälsoteam. I

samarbetet med andra professioner skapas förutsättningar för att tillsammans främja hälsa hos elever (Reutesward & Lagerstrom, 2010). I den medicinska delen av elevhälsoteamet ingår skolsköterskan och skolläkaren. Övriga professioner i elevhälsoteamet är specialpedagog, skolpsykolog och kurator (Morberg, 2017). Elevhälsoteamet ska arbeta hälsoförebyggande och hälsofrämjande för att främja alla elevers förutsättningar till att nå lärandemålen (SFS 2010:800, §25). Elevhälsoteamet behöver ha goda kunskaper om neuropsykiatri och neuropsykologi. Dessa kunskaper kan användas i planering av undervisning för elever med en ADHD-diagnos som har svårt att följa skolans upplägg för inläring, eller svårigheter med relationer samt samspel med andra (Hylander & Guvå, 2017).

2.3.1 SKOLSKÖTERSANS UPPDRAG INOM ELEVHÄLSAN

Målet för hälso- och sjukvården är att främja god hälsa samt lika vård till hela befolkningen (Clausson & Morberg, 2019). God omvårdnad innebär att se till människans grundläggande upplevelser och behov vilket innefattar fysiska, psykosociala, andliga och kulturella dimensioner. Att främja hälsa är den viktigaste målsättningen inom omvårdnad (Svensk sjuksköterskeförening, 2017). Skolsköterskan arbetar under skollagen (SFS 2010:800, §27) samt hälso- och sjukvårdslagen (SFS:2017:30) och har till uppdrag inom elevhälsan att ansvara för medicinska insatser. Arbetet ska vara förebyggande, stödjande och främjande så att alla elever når utbildningens mål (Morberg, 2019). Skolsköterskans roll i det hälsofrämjande arbetet är central då skolsköterskan dagligen möter elever bland annat via hälsofrämjande samtal och öppen mottagning (Borup, 2019). Alla elever i grundskolan och grundsärskolan ska erbjudas minst tre hälsosamtal som innefattar hälsokontroller och elever på gymnasienivå ska erbjudas minst ett hälsosamtal (SFS 2010:800, §27). I hälsokontrollerna ingår bedömning av tillväxt, syn, hörsel och undersökning av rygg (Morberg, 2019). En viktig del i skolsköterskans arbetsområde är den öppna mottagningen som ger eleverna möjlighet att själva kunna ta kontakt med skolsköterskan för samtal eller hjälp med lättare sjukvårdsinsatser. Skolsköterskan får här ytterligare en chans att identifiera eventuella hälsoproblem eller andra sociala utmaningar hos eleverna. Skolsköterskan har utöver detta ett ansvar att föra journal och dokumentera det arbete som utförs med varje elev. Skolsköterskan utför allt sitt arbete under sekretess vilket regleras i offentlighets- och sekretesslagen, precis som för andra yrkesverksamma inom övriga hälso- och sjukvården (SFS 2009:400). I skolsköterskans arbetsuppgifter ingår även att vara behjälpliga vid anpassning av skolmiljön för sjuka barn och barn med funktionsnedsättning (Hylander & Guvå, 2017).

En skyddsfaktor för att främja hälsa hos elever är stöd från omgivningen, inte minst från skolsköterskan (Borup, 2019). Hälsofrämjande omvårdnad innebär för skolsköterskan att utgå från att eleven, oavsett sjukdomstillstånd och ohälsa, är kapabel till välbefinnande och hälsa (Morberg, 2019). När skolsköterskan arbetar hälsofrämjande tas elevens resurser tillvara för att främja god hälsa och

livskvalitet (Ejlertsson & Andersson, 2009). Skolsköterskan behöver förstå och kunna sätta sig in i ungdomarnas uppfattning av sin hälsa och hur en ADHD-diagnos påverkar deras livskvalitet. I skolsköterskans hälsofrämjande arbete med ungdomar med ADHD ingår att arbeta familjecentrerat och skapa relation med vårdnadshavare för att möjliggöra förutsättningar till lärande hos ungdomen. (Kolbrun Svavarsdottir et al., 2021).

2.3.2 SKOLSKÖTERSANS FÖRHÅLLNINGSSÄTT UTIFRÅN LIVSVÄRLDSTEORI

Utifrån livsvärldsteorin ligger fokus på ungdomens upplevelse där välbefinnande, lidande, hälsa och sjukdom utspelar sig i och genom livsvärlden. En individs livsvärld behöver nödvändigtvis inte relatera till sjukdom, utan är det vardagliga sammanhang där individen befinner sig. Livsvärlden delas med andra som exempelvis familj och vänner, men den är trots det helt unik och personlig för varje enskild individ (Dahlberg & Segesten, 2010). Att arbeta utifrån ett livsvärldsperspektiv innebär att skolsköterskan uppmärksammar och ser ungdomen utifrån dennes situation. För att kunna möta och förstå ungdomens livsvärld krävs öppenhet och intresse för ungdomen i dess dagliga liv. Skolsköterskan behöver öppna sina sinnen och gå in i varje möte med ungdomar förutsättningslöst. Att försöka förstå och vara beredd på att inta nya perspektiv på livet är en viktig utgångspunkt för skolsköterskan. I mötet med ungdomarna ska fokus vara här och nu med en inställning om att inte ta allt för givet (Ekeberg, 2022). När skolsköterskan utgår från ett livsvärldsperspektiv möjliggör det förståelse och kunskap för ungdomens fysiska, psykiska och sociala hälsa (Friberg & Öhlén, 2017). Vårdandet ska bygga på förståelse för hur tillståndet påverkar ungdomens upplevelse av mening och sammanhang samt hur det vardagliga livet påverkas. Hälsa främjas när det finns en förståelse för ungdomens livsvärld och vårdandet kan ha den enskilde individens livsvärld som utgångspunkt (Ekeberg, 2022). Livsvärlden karaktäriseras av sammanhang och mening där ett meningsfullt sammanhang ger förutsättning till att en individ kan må bra och kan samla kraft (Dahlberg & Segesten, 2010).

3 PROBLEMFÖRMULERING

Antalet ungdomar som diagnostiseras med ADHD har ökat de senaste tio åren i Sverige. Att leva med ADHD kan påverka flera områden i en människas dagliga liv under en hel livstid. Trots att det finns specifika styrkor förknippade med ADHD har fokus i studier övervägande riktats mot de negativa effekterna av att leva med ADHD. Ungdomar med ADHD löper en ökad risk för långsiktiga negativa konsekvenser, såsom lägre utbildningsnivå och svårigheter med kompisrelationer. Ungdomar genomgår en period i sitt liv då de alltmer formar en egen identitet. Att gå igenom detta naturliga utvecklingssteg med en samtidig

neuropsykiatrisk problematik, ställer stora krav på ungdomen. För att kunna stötta dessa ungdomar krävs därför ett förhållningssätt som utgår från ungdomens perspektiv och livsvärld. Skolsköterskan möter ofta ungdomar med ADHD i såväl hälsofrämjande samtal som via öppen mottagning och har en central roll i det hälsofrämjande arbetet med ungdomar. Därför är det väsentligt att sammanställa den forskning som belyser ungdomar med ADHD:s egna upplevelser av deras dagliga liv då det kan skapa en bas för skolsköterskan att utgå ifrån i mötet med dessa elever. En stor del av den forskning som tidigare gjorts inom området består av skattningar av livskvalitet som ett mått, snarare än ungdomens egen beskrivning av hur de upplever livet med en ADHD-diagnos och i vilken utsträckning det påverkar deras dagliga liv. Betydelsen av att se det från ungdomens perspektiv blir viktig, inte minst på grund av att tidigare forskning främst utgått från föräldrars berättelser om ungdomens upplevelser vilken visat att föräldrar ofta uppfattar ungdomens livskvalitet som lägre än ungdomen själv.

4 SYFTE

Syftet med föreliggande studie var att belysa ungdomars upplevelser av hur diagnosen ADHD påverkar deras dagliga liv.

5 METOD

Studien som genomfördes var en metasyntes. Metasyntes är enligt Andersson och Hellström (2023) en systematisk litteratursammanställning baserad på resultatet av flera studier med kvalitativ ansats. Målet med en metasyntes är att skapa en övergripande bild av ett forskningsområde och bedöma de vetenskapliga bevisen som redan finns angående en specifik fråga. En grundläggande princip för en metasyntes är att utföra en systematisk sökning efter relevanta studier som kan inkluderas. Det är också avgörande att granska de inkluderade studierna för att fastställa deras vetenskapliga kvalitet och därigenom visa på den vetenskapliga styrkan i metasyntesen (Andersson & Hellström, 2023).

Metasynteser bedöms ha stort evidensvärde. Kvalitativ forskning har blivit allt viktigare inom vårdvetenskap och omvårdnad, då det inom den arenan finns många företeelser som inte kan mätas och därmed inte passar för statistisk beräkning (Dahlberg, 2022). Andersson och Hellström (2023) liksom Polit och Beck (2021) beskriver att metasynteser är ett område som är under utveckling och det finns ingen standardiserad metod som anses vara den bästa för att genomföra metasynteser. Den gemensamma kärnan i deras resonemang är dock att metasyntes innebär att bygga upp en ny helhet av flera resultat, snarare än att presentera varje resultat var för sig (Andersson & Hellström, 2023; Polit och Beck, 2021).

5.1 URVAL

För frågeställningar som utgår från individers upplevelser används vanligen det strukturerade formatet setting, perspective, intervention/interese, of Phenomenon;[Comparison];Evaluation även kallat SPICE för att identifiera de nyckelkomponenter som efterfrågas i datainsamlingen. SPICE ses på svenska som sammanhang, perspektiv, insats eller intresse, jämförelse och utvärdering (SBU, 2023). SPICE i föreliggande studie var

S- Global

P- Ungdomar diagnostiserade med ADHD

I- Belysa ungdomars upplevelser av hur diagnosen ADHD påverkar deras dagliga liv

C- Inte aktuellt

E- Upplevelser av att leva med ADHD

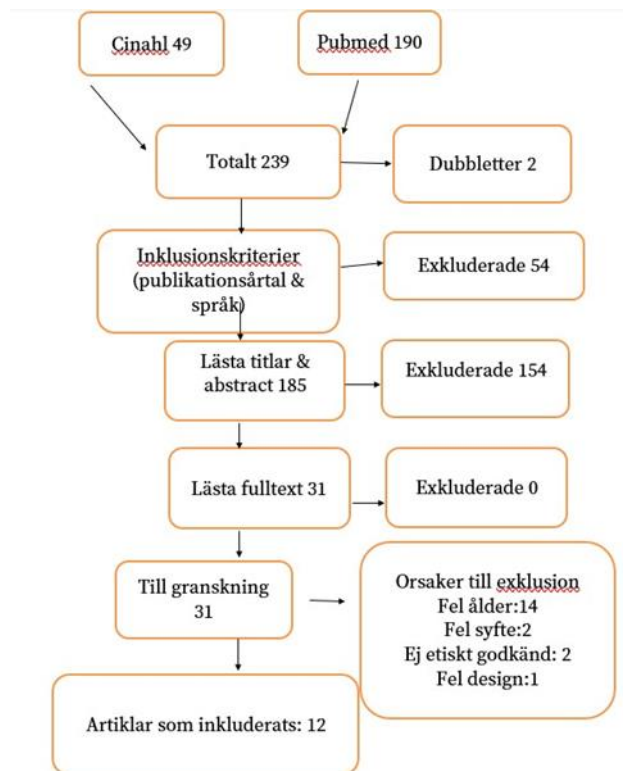
Urvalet i en studie görs genom att formulera kriterier för inkludering och exkludering baserat på syftet med studien. För att öka validiteten av metasyntesen ska sökningen av litteratur vara relevant vilket innefattar att den är tillräckligt bred och omfattande (Andersson & Hellström, 2023). Sökningen behöver också begränsas, till exempel genom att välja artiklar som publicerats efter ett visst årtal för att mängden träffar i sökningen ska vara hanterbar utifrån

studiens omfattning (Hellberg & Karlsson, 2023). Utifrån detta innefattade inklusionskriterierna i denna metasyntes vetenskapliga artiklar med studiedeltagare som hade en ålder mellan 10–19 år med diagnosen ADHD, då detta åldersspann definieras som ungdom av WHO (2023). Endast artiklar skrivna på engelska inkluderades och enbart originalartiklar togs med. Artiklar som beskriver ungdomens perspektiv inkluderades. Det innebär att artiklar där fler perspektiv studerats, som till exempel vårdgivares och ungdomars upplevelser av hur ADHD påverkar ungdomens liv inkluderades i de fall ungdomens perspektiv tydligt gick att urskilja i resultatet. Artiklar skrivna på annat språk än engelska exkluderades. Icke etiskt godkända artiklar samt artiklar med publiceringsår tidigare än 2014 exkluderades även. Vidare exkluderades artiklar som genomförts med kvantitativ ansats eller mixad metod.

5.2 DATAINSAMLING

Den systematiska litteratursökningen skedde via databaserna CINAHL och PUBMED. Dessa databaser inkluderar forskning inom hälso- och vårdvetenskap (Bettany- Saltikov & McSherry, 2016). Enligt Andersson och Hellström (2023) bör minst två databaser användas vid en metasyntes. En sökstrategi utformades tillsammans med bibliotekarie vid biblioteket på Högskolan i Skövde. Sökblock baserades på de nyckelkomponenter som utformats via SPICE. Polit och Beck (2021) rekommenderar att ord som interview och experience inkluderas i datainsamlingen till en metasyntes. Med hjälp av en thesaurus-funktion i CINAHL identifierades flera indexeringsord och synonymer till de valda sökorden. I PUBMED inkluderas synonymer i sökningen via en automatisk funktion när en avancerad sökning görs. Med hjälp av booleska operatorer utökades sökningen med OR och begränsades med AND. Trunkeringar utökade sökningen, exempelvis genom att inkludera både teenager och teenagers (teenager*). Trunkeringar används för att inkludera så många varianter som möjligt av ett ord (SBU, 2023). Den slutgiltiga söksträngen blev (adhd OR attention deficit hyperactivity disorder* OR attention deficit-hyperactivity disorder*) AND (adolescent* OR teenager* OR young adult* OR teen* OR youth* OR young people*) AND (narrative* OR interview* OR story* OR experience* OR attitude*) AND qualitative research. Sökningen presenteras för respektive databas i bilaga 1.

Författarna till föreliggande studie bedömde oberoende av varandra artiklarna för att sedan tillsammans nå ett konsensusförfarande där ett gemensamt beslut togs om vilka artiklar som skulle inkluderas respektive exkluderas. Samtliga inkluderade artiklar bedömdes uppfylla SPICEs kriterier samt övriga inklusionskriterier. Urvalet av artiklar genomfördes stegvis samt systematiskt och presenteras i figur 1. I figur 1 redovisas urvalet av artiklar med sammanlagda siffror från båda databaserna.

Figur 1. Urvalsprocess från huvudsökning med sammanlagda siffror från båda databaserna.

Det första steget i granskningen av artiklarnas relevans bestod i att bedöma artiklarna utifrån titel och abstrakt. Detaljerad sökstrategi för respektive databas presenteras i bilaga 1. Sökningen i Cinahl resulterade i 34 träffar med inklusionskriterierna publikationsår och språk. Efter genomgång av titel och abstrakt exkluderades 29 artiklar. I Pubmed gav sökningen 151 träffar. Efter genomgång av titel och abstrakt exkluderades 125 artiklar. Slutligen återstod fem artiklar från sökningen i Cinahl och 26 artiklar från sökningen i Pubmed. Samtliga återstående 31 artiklar lästes i fulltext. Av dessa 31 artiklar exkluderades 14 på grund av att studiedeltagarna hade fel ålder. Två artiklar exkluderades på grund av att de inte bedömdes stämma överens med föreliggande studies syfte. Två artiklar exkluderades då de saknade redovisning av eventuella etiska överväganden. En artikel exkluderades då forskningsdesignen var mixad metod.

Nästa steg i processen var att kvalitetsgranska de återstående artiklarna för att bedöma om resultaten i artiklarna var tillförlitliga. Artiklar granskades med hjälp av en granskningsmall utformad av Caldwell et al. (2011), se bilaga 2. Granskningsmallen hade 18 frågor. De inledande åtta frågorna var detsamma för kvalitativa respektive kvantitativa artiklar. För varje fråga fanns tre möjliga svar med tillhörande poäng. Dessa var nej = 0 poäng, delvis = 1 poäng, ja = 2 poäng. Det maximala antalet poäng en artikel kunde tilldelas i en granskning var 36 poäng (Caldwell et al., 2011). Enligt Bettany- Saltikov och McSherry (2016) är det

upp till varje forskare att besluta hur många poäng som krävs för att en artikel ska inkluderas i en systematisk litteraturöversikt. Antingen sätter forskaren en gräns på 20 poäng för att exkludera artiklar som bedöms ha låg kvalitet. Alternativt inkluderas alla studier i resultatet, vilket då kräver en separat analys för att bedöma om artiklar av låg kvalitet signifikant påverkade de övergripande resultaten av den systematiska litteraturöversikten (Bettany- Saltikov & McSherry, 2016). Författarna till denna systematiska litteraturöversikt beslutade att sätta en gräns på 20 poäng. Samtliga artiklar som granskades med granskningsmallen fick högre än 20 poäng, därför inkluderades samtliga artiklar då de bedömdes uppfylla kriterier för medelgod eller hög kvalitet, se bilaga 3. Exempel på hur granskningen gick till presenteras i bilaga 4. För att minska risken för subjektiva bedömningar av artiklarnas kvalitet, granskade båda författarna oberoende av varandra artiklarna i ett första steg. Därefter har en gemensam bedömning legat till grund för urvalsprocessen.

5.3 ANALYS

Arbetet med att syntetisera resultaten från de inkluderade artiklarna ska vid en metasyntes göras i flera steg (Andersson & Hellström, 2023). Det första steget innebär att resultatet från varje inkluderad artikel läses flera gånger. Processen med att noggrant gå igenom artiklarnas resultat flera gånger och att vara aktiv i läsningen är avgörande för att till fullo förstå innebörden i resultaten. Det är också en förutsättning för att kunna fördjupa sig och därigenom identifiera betydelser samt mönster i varje artikels resultat som kanske inte är uppenbara vid en första genomgång av artikeln. Nästa steg i analysen är tematisering av artiklarnas resultat. Tematiseringen består av ett antal steg som i denna metasyntes utgått från Andersson & Hellströms (2023) beskrivning. Initialt avgränsas de ord, meningar eller stycken som svarar mot metasyntesens syfte. Därefter organiseras dessa textenheter utifrån likheter samt skillnader och sammanställs under koder. I nästa steg reduceras koderna till subteman och genom en systematisk jämförelse av likheter samt skillnader mellan koderna och subtemana kan ett antal övergripande teman växa fram. Inom ramen för en metasyntes ska analysprocessen slutligen leda fram till en syntes i sista steget i tematiseringen. Detta innebär att resultaten från de inkluderade studierna med basen i de teman som vuxit fram, ska kombineras för att skapa en sammanhängande helhet som svarar mot syftet med denna metasyntes (Andersson & Hellström, 2023). Originaltexten ska alltid bevaras så långt som möjligt under hela analysprocessen (Polit & Beck, 2021).

Som ett första steg lästes resultatet i respektive inkluderad artikel flera gånger. I nästa steg fokuserades de fynd i varje artikels resultat som svarade på syftet till föreliggande studie. Det resulterade i ett antal textenheter som beskrev ungdomars upplevelser av att leva med ADHD. Dessa textenheter extraherades för att få en bättre överblick. För att få texten mer lätthanterlig översattes den först från engelska till svenska. Därefter förkortades texten men med bibehållen innebörd till koder. Nästa steg var att varje kodgrupp sorterades utifrån likheter

och skillnader där de som ansågs höra samman benämndes med subteman. I sista steget jämfördes de olika subtemana och de med liknande innehåll sammanfördes till ett huvudtema. Exempel på analysprocessen presenteras i tabell 3. Totalt bildades fyra huvudteman, se tabell 4. I bilaga 5 redovisas en översikt över respektive temans förankring i de inkluderade artiklarna. Fyra teman blev basen i metasyntesens resultat som ledde fram till en syntes. Syntesen presenteras som den avslutande delen av resultatet i denna metasyntes.

Tabell 3. Exempel på analysprocessen.

Koder	Subteman	Huvudtema
Svårigheter med kompisrelationer	Relationers betydelse	Påverkan från omgivningen
Relationer i skolan är viktigt		
Påverkan på familjära relationer		
Närvarande vuxna stärker måendet	Behovet av stöd från andra	
Stödjande faktorer i omgivningen		
Omgivningens åsikter	Stigmatisering från omgivningen	
Bli annorlunda behandlad av omgivningen		
Känna sig annorlunda	Diagnosens betydelse	
Identifikation med diagnos		

5.4 ETISKA ÖVERVÄGANDEN

Det finns krav när forskning bedrivs på människor att den enskilde deltagande individen ska skyddas (Kjellström, 2023). För alla som berörs av forskningen krävs respekt för människors lika värde, integritet och självbestämmande. Genom att utgå från de fyra etiska principerna när forskning sker på människor så ökas sannolikheten att rättigheter, välbefinnande och säkerhet hos deltagarna kan säkerställas. De fyra etiska principerna: autonomiprincipen, göra gott principen, icke skada principen och rättvisepincipen kan ses som normer för handlandet för att upprätthålla forskningssystemet. Autonomiprincipen fokuserar på att människor har rätt till självbestämmande där deltagarna ska få tillräckligt med information om studien och att medverkan är frivillig. Göra gott principen rör

vikten av att väga risker med forskningen mot de vinster den kan ge samt att skydda deltagarnas konfidentialitet genom att deltagarna är anonyma i studien. Icke skada principen berör forskarens skyldighet att inte skada deltagarna och minimera lidande. Rättvis principen används för att motivera och rättfärdiga valet av deltagare till studien (Kjellström, 2023).

Forskare har i studier det yttersta ansvaret att se till att forskningen är av god kvalitet och moraliskt acceptabel. Dessutom ska forskaren vara insatt i den vetenskapliga litteraturen för att forskningen ska utföras med god vetenskaplig praxis. Utifrån dessa aspekter beslutades att endast inkludera vetenskapliga artiklar som godkänts av en etisk kommitté. Vidare inkluderades endast studier där deltagarna gett sitt samtycke. Författarna till föreliggande studie hade under hela projektets gång en gemensam dialog runt tänkbara etiska dilemman, vilket rekommenderas enligt Kjellström (2023).

5.5 FÖRFÖRSTÅELSE

Förförståelse som omfattar forskarens tidigare erfarenheter, perspektiv, uppfattningar och kunskap om ett ämne samt kunskaper förvärvade utanför akademien spelar en central roll vid forskning. Förförståelse påverkar forskaren genom hela forskningsprocessen, från val av frågeställningar och metod till tolkning av data samt slutsatsdragning. Att ha förutfattade meningar om ämnet kan begränsa forskaren i sin syn på data och hindra öppenhet för nya perspektiv (Priebe & Landström, 2023). Förförståelse kan bidra till en öppenhet för att upptäcka ny kunskap och därigenom främja en djupare förståelse av det studerade fenomenet (Friberg & Öhlén, 2023). Det är dock viktigt att forskaren är medveten om förförståelsens påverkan och aktivt hanterar den under studiens gång (Persson & Sundin, 2023). Att reflektera över och redogöra för hur förförståelsen har påverkat forskningsprocessen är en integrerad del av ett vetenskapligt tillvägagångssätt (Priebe & Landström, 2023). Det går dock inte att utesluta att förförståelsen har påverkat datainsamlingen, dataanalysen och resultatet (Polit & Beck, 2021).

Förståelse uppstår i relation till förförståelsen där ett kritiskt förhållningssätt utvecklas genom att ta del av litteratur och genom samtal. Det fanns en förförståelse i föreliggande metasyntes som baserades både på erfarenheter från skolsköterskeutbildningen, viss yrkeserfarenhet och det privata livet. En fördjupad kunskap i ämnet saknades dock. Under arbetets gång med metasyntesen fördes kontinuerliga samtal gällande förförståelsen för att minska påverkan på val av artiklar och bearbetning av resultatet.

6 RESULTAT

I resultatet ingår tolv kvalitativa artiklar som svarar mot syftet med metasynthesen. Analysprocessen resulterade i fyra övergripande teman med nio subteman, vilka beskriver ungdomars upplevelser av hur ADHD påverkar deras dagliga liv. Teman och subteman presenteras i tabell 4.

Tabell 4. Översikt av teman och subteman.

Tema	Subtema
Påverkan från omgivningen	-Relationers betydelse -Behovet av stöd från andra
Känna sig annorlunda och utesluten	-Diagnosens betydelse -Stigmatisering från omgivningen
En fungerande skolgång är betydande	-Trivsel i skolan -Behov av anpassningar i skolan
Påverkan på det dagliga livet	- Symtomens påverkan - Svårigheter att hantera vardagen -Strategier för att må bra

6.1 PÅVERKAN FRÅN OMGIVNINGEN

Ungdomarna upplever att det är viktigt att ha relationer med familj och vänner men upplever en stor stress runt svårigheter med att upprätthålla dessa relationer på grund av symptom som uppstår till följd av diagnosen. Närvaro av vuxna såsom föräldrar och lärare beskrivs som en viktig faktor för en hanterbar skolgång. Att känna samhörighet med andra med samma diagnos upplevs som hjälpsamt.

6.1.1 RELATIONERS BEYDELSE

Ungdomarna beskriver svårigheter med att upprätthålla sociala relationer med familj och vänner. Det upplevs som viktigt att ha nära vänner och därför uppstår oro samt stress på grund av en rädsla för att sakna förmåga till att skaffa och bibehålla vänskapsrelationer (Öster et al., 2020). Känslomässiga utbrott och låg tolerans mot känslor av frustration påverkar den sociala förmågan i interaktionen

med jämnåriga (Weiner & Daniels, 2016; Sikirica et al., 2015; Enggaard et al., 2020). Konflikter uppstår ofta och upplevelsen av att andra personer har ett undvikande beteende ger en känsla av att känna sig missförstådd (Enggaard et al., 2020). Självförtroendet sviktar i relation till kamrater och kompisrelationerna fokuseras till de vänner som upplevs förstå diagnosen. Det finns en oro för att vara en person som är mycket att hantera och att vänkretsen på grund av det ska bli begränsad (Sikirica et al., 2015). I de sammanhang där det finns en förväntan på ett lågmält beteende kan ett energiskt eller högljutt uppförande gå ut negativt över relationer (Enggaard et al., 2020; Botha et al., 2023). ‘Well, a lot of people get irritated with me, so a lot of people will be like “I can’t deal with her”. So, then they’ll just leave me. So, a lot of people leave because of it’ (Botha et al., 2023, s. 4).

Att bli sedd utifrån personen och inte diagnosen beskrivs som viktigt för att kunna skapa kompisrelationer (Forber pratt et al., 2021). Mobbning under skolgången lyfts fram som ett betungande inslag i det dagliga livet. Det är vanligt förekommande och yttrar sig i form av en aktiv exkludering från sammanhang där jämnåriga skolkamrater ingår. På grund av en rädsla för mobbning finns en försiktighet kring att berätta om diagnosen för andra (Andersson Frondelius et al., 2019; Weiner & Daniels, 2016). Skolväsendet och föräldrarna upplevs inte motverka mobbningen i någon lyckosam utsträckning (Weiner & Daniels, 2016). Mobbningen upphör ofta i övergången till gymnasiet då upplevelsen är att det då blir lättare att skaffa vänner och aktiv exkludering sker i mindre utsträckning. Gymnasieåren är en tidsperiod då det upplevs särskilt viktigt att få passa in i vänskapsgrupper (Weiner & Daniels, 2016; Gibbs et al. 2022).

Diagnosen påverkar även familjerelationerna där konflikter ofta uppstår med föräldrarna på grund av dåliga skolprestationer (Sikirica et al., 2015; Weiner & Daniels, 2016) Föräldrarna uppges särbehandla ungdomarna gentemot syskonen vilket vidare leder till problem med syskonrelationerna. Svårigheter med känsloreglering leder till att de blir retade av sina syskon (Sikirica et al., 2015).

6.1.2 BEHOVET AV STÖD FRÅN ANDRA

Ungdomarna beskriver att lärare, föräldrar och kamrater underlättar för ungdomen att hantera svåra situationer, anpassa förväntningar, sänka kraven och är ett stöd i samband med stress (Andersson Frondelius et al., 2019; Öster et al., 2020). När lärare och föräldrar är närvarande och ger av sin tid till ungdomarna upplevs det skapa motivation och bibehållande av fokus under skolarbete och arbete med läxor (Botha et al., 2023). Lärare som möjliggör en intressebaserad och praktisk inlärning ger förutsättningar för ungdomarna att prestera bättre i skolan (Botha et al., 2023). En annan stödjande faktor som belyses är vikten av att känna andra personer med ADHD eller att ha en vuxen förebild med diagnosen då det ger en känsla av tillhörighet (Andersson Frondelius et al., 2019). Ungdomarna lyfter även vikten av att få dela med sig av tips och erfarenheter till varandra vilket kan möjliggöra utbyte av olika strategier som är användbara i det

dagliga livet (Meyer et al., 2020).

6.2 KÄNNA SIG ANNORLUNDA OCH UTESLUTEN

Upplevelsen av att känna sig annorlunda belyses samtidigt som ungdomarna har en önskan om att få känna sig normala. Svårigheter att leva upp till omgivningens normer samt förväntningar leder till känslor av misslyckande och stress. Ett bra bemötande från omgivningen är viktigt för upplevelsen av jämlikhet.

6.2.1 DIAGNOSENS BETYDELSE

Känslan av att vara annorlunda finns med från tidig ålder och ungdomar upplever att diagnosticeringen ger en större förståelse för vissa egenskaper som är förknippade med diagnosen. Denna förståelse gör att de lättare kan relatera till dessa diagnosspecifika egenskaper som positiva då det får ungdomen att känna sig speciell och unik jämfört med personer utan en diagnos (Andersson Frondelius et al., 2019). Ungdomar redogör för betydelsen av att vara öppen med sin diagnos (Andersson Frondelius et al., 2019; Meyer et al., 2020). En av anledningarna till att berätta om sin diagnos är att minska rädslan för att bli misstolkad som psykiskt sjuk (Andersson Frondelius et al., 2019). Det är värdefullt att träffa andra jämnåriga med liknande utmaningar i det dagliga livet då det ger en insikt om att inte vara ensam om de svårigheter som finns. Känslan av att vara normal i mötet med andra med samma diagnos beskrivs generera en större respekt för sig själv som individ (Andersson Frondelius et al., 2019; Meyer et al., 2020). Att söka acceptans och uppnå en känsla av normalitet upplevs som viktigt. För att nå acceptans krävs förmågan att se både det positiva och det negativa med sin diagnos. Hög grad av självacceptans minskar upplevelsen av att känna sig onormal eller bristfällig (Zolli et al., 2022). Dock kan upplevelsen av att det finns skillnader jämfört med andra kvarstå trots acceptans inför diagnosen (Andersson Frondelius et al., 2019). Inte minst på grund av en kaotisk vardag med frekventa konflikter med föräldrar, vänner och lärare samt känslomässiga utbrott. De känslomässiga utbrotten skapar känslor av skam och upplevs omöjliga att hantera, men beskrivs också som ett tillfälle att få släppa ut känslor (Andersson Frondelius et al., 2019). Det finns en oro relaterad till diagnosen liksom känslor av pinsamhet, skam och irritation (Sikirica et al., 2015).

6.2.2 STIGMATISERING FRÅN OMGIVNINGEN

Det finns en medvetenhet kring skillnader gentemot jämnåriga som inte har en diagnos vilket gör att de ofta känner sig stigmatiserade, missförstådda eller onormala (Botha et al., 2023). I samband med klassrumsundervisningen upplevs en skillnad gentemot klasskamraterna till följd av svårigheter att hänga med i uppgiftsbeskrivningar och skolarbetet (Bores-García et al., 2024). Beteenden som inte följer sociala normer och en inadekvat hantering av opassande situationer i

klassrummet förstärker känslan av att vara annorlunda även om det finns fungerande vänskapsrelationer (Gibbs et al. 2022). Upplevelsen är att ett okontrollerat beteende i skolan ofta uppfattas som olydigt, elakt eller att beteendet utförs med mening (Botha et al., 2023).

Att leva upp till egna och andras förväntningar beskrivs som svårt och försvåras ytterligare av omgivningens normer och andras förväntningar på att saker ska vara på ett visst sätt (Öster et al., 2020). Ungdomarna upplever exempelvis att de ibland inte reagerar på stress som andra personer som inte har en diagnos och då uppfattas de som annorlunda av omgivningen samt av sig själva. Vidare beskrivs att de får kommentarer från omgivningen med uppmaning att de borde vara mer stressade i vissa situationer. Tankar på att inte kunna slutföra uppgifter i tid, missa viktiga händelser eller komma för sent resulterar i mer stress, liksom dåligt samvete och känslor av att vara misslyckad. Känslan av underlägsenhet framkommer i jämförelse med andra personer i närheten som exempelvis syskon (Öster et al., 2020). Ungdomarna upplever att det finns fördelar med att berätta för lärare om sin diagnos. Trots det väljer de att inte berätta om sin diagnos för lärare på grund av rädslan att bli behandlade annorlunda jämfört med jämnåriga kamrater utan en diagnos. De anar att deras lärare vet om deras diagnos, trots att de helt säkert inte vet om det är så (Weiner & Daniels, 2016).

6.3 EN FUNGERANDE SKOLGÅNG ÄR BETYDANDE

Ungdomarna upplever att skolan är den plats i vardagen som genererar mest stress. Orsaker till detta är bemötande av lärare, utmaningar i skolmiljön, svårigheter med kompisrelationer och att undervisningen inte är anpassad utifrån allas förutsättningar. Stöttande lärare med en strukturerad miljö för inläring upplevs som viktigt.

6.3.1 TRIVSEL I SKOLAN

Ungdomarna upplever att det finns en bristande förståelse för deras diagnos hos lärare och klasskamrater samt att de inte får önskvärt stöd under skoltiden (Sikirica et al, 2015). Skolan upplevs vidare vara den plats i vardagen som orsakar mest stress. Det finns flera faktorer som genererar stress i skolmiljön, inte minst tankar om hur betyg och skolprestationer kan påverka framtida liv och välbefinnande (Öster et al., 2020). Miljön i klassrummet upplevs som utmanande, delvis på grund av att deras beteende till följd diagnosen skapar frustration hos lärare och klasskamrater (Botha et al., 2023). Det förekommer diskriminering i skolan som exempelvis exkludering från klassrummet och verbala kränkningar från lärare på grund av ett symptomstyrt beteende (Andersson Frondelius et al., 2019).

En viktig förutsättning som beskrivs för att trivas i skolan är känslan av att passa in och att inte behöva känna sig annorlunda (Gibbs et al. 2022). Andra faktorer som upplevs som positiva för skolgången är skolämnen som följer egna

intresseområden samt närvaro av en engagerad lärare (Botha et al., 2023). Lärare som hanterar klassen kompetent efterfrågas, eftersom det beskrivs skapa en bra miljö i klassrummet. Ungdomarna föredrar en auktoritär lärare med tydliga riktlinjer för såväl inläringen som för reglerna i klassrummet. Dessutom är tålmodiga, konsekventa, självsäkra lärare med humor mycket uppskattade. Humor upplevs som ett effektivt verktyg eftersom det minskar ouppmärksamheten och då förbättrar koncentrationen (Gibbs et al., 2022). Idrottslektioner upplevs av många som ett positivt inslag under skoldagen då koncentrationssvårigheterna minskar i samband med dessa lektioner (Bores-García et al., 2024).

6.3.2 BEHOV AV ANPASSNINGAR I SKOLAN

Ungdomarna upplever svårigheter med koncentration, dagdrömmande och att de håller ett lägre arbetstempo vilket resulterar i att de kommer efter med skolarbetet (Botha et al., 2023; Weiner & Daniels, 2016). Upplevelser av att hjärnan stänger av sig, tankarna hoppar eller att de zoomar ut lyfts också. Känslan av ett fysiskt obehag framkommer och en känsla av att vara fången i de situationer då de inte tillåts att distrahera sig genom att pilla på något eller när de blir tillsagda att sitta stilla (Botha et al., 2023). Vidare beskrivs organisering av material och tidsplanering som svårt (Weiner & Daniels, 2016; Öster et al., 2020). Ofta är anteckningar för oorganiserade för att kunna användas och studietekniken så pass ineffektiv att studerandet närmast försämrar deras prestation (Weiner & Daniels, 2016). Inlämningsuppgifter med deadlines och grupparbeten beskrivs också som särskilt krävande moment relaterade till skolan (Öster et al., 2020).

I klassrummet efterfrågas en tyst miljö och minimalt med visuella distraktioner (Botha et al., 2023; Weiner & Daniels, 2016). Att tilldela eleverna separata skrivbord istället för att placera i grupper, att sitta en bit bort från fönstret (Weiner & Daniels, 2016) liksom mindre klasser upplevs som gynnsamt för kunna uppnå målen i skolan (Andersson Frondelius et al., 2019; Weiner & Daniels, 2016). Vidare upplevs ett behov av en strukturerad miljö för inläring med uppdelning av läxor och kommunikativ stöttning i form av bildstöd (Botha et al., 2023). Medicinering mot symtom upplevs öka förmågan att koncentrera sig i skolan men svårigheter med att fokusera och reglera känslor kvarstår. Detta beskrivs leda till svårigheter med att slutföra läxor och prov (Sikirica et al., 2015).

6.4 PÅVERKAN PÅ DET DAGLIGA LIVET

Ungdomarna upplever att symtomen på ADHD påverkar det dagliga livet både negativt och positivt. Svårigheter med att slutföra vardagliga sysslor och skolarbete uppstår på grund av bristande förmåga till koncentration och struktur samt lägre stresströskel. Det finns strategier som underlättar det dagliga livet.

6.4.1 SYMTOMENS PÅVERKAN

Diagnosen ger symtom som känslighet för ljus och ljud samt destruktiva och flera snabba tankar samtidigt vilka upplevs skapa stress. Ungdomarna beskriver att upplevelsen förstärks av att de saknar förmågan till en gradvis anpassning till stressnivån (Öster et al., 2020; Botha et al., 2023). "You have so many thoughts in your head that, in the end, it just becomes stressful" (Öster et al, 2020, s. 126). Stressen beskrivs sitta i under långa perioder där följden blir sorg, trötthet och ångest som leder till ohälsa (Öster et al, 2020). Stress ihop med hög energinivå och hög grad av impulsivitet upplevs orsaka rastlöshet som ger problem i skolan (Andersson Frondelius et al., 2019; Öster et al, 2020). Oförmågan att kunna reglera känslor som irritabilitet och ilska upplevs som påfrestande (Botha et al., 2023). Den låga motivation som diagnosen medför upplevs leda till svårigheter i skolan (Enggaard et al., 2020).

Ungdomarna upplever positiva aspekter med diagnosen där mötet med nya människor och nya situationer underlättas av att de blir mer modiga och öppensinnade tack vare ett bristande konsekvenstänk (Enggaard et al., 2020). Vidare upplevs den höga energinivån underlätta utövandet av olika sporter (Andersson Frondelius et al., 2019; Enggaard et al., 2020). Beteenden och symtom som diagnosen ger ses som unika personlighetsdrag istället för som funktionsnedsättningar där uttrycksfullhet och intensiva känslor tolkas som bland annat kreativitet, karisma och inre rikedom (Andersson Frondelius et al., 2019; Charach et al., 2014). "I feel everything so strongly, it's not just anger and sadness but it's joy and love and all that, too. I think it [ADHD] kind of intensifies everything and that's a good thing, too" (Andersson Frondelius et al., 2019, s. 5).

6.4.2 SVÅRIGHETER ATT HANTERA VARDAGEN

Ungdomarna upplever svårigheter relaterade till att ha ADHD som påverkar deras dagliga liv (Enggaard et al., 2020). Trots en medvetenhet om att diagnosen orsakar svårigheter i vardagslivet, upplevs en känsla av frustration när vardagslivet påverkas i negativ utsträckning. De tenderar att rikta sin frustration mot sig själva som personer snarare än mot de svårigheter som uppkommer till följd av diagnosen (Enggaard et al., 2020). Snabba eller desorganiserade tankar gör det svårt att koncentrera sig på den aktuella uppgiften. Svårigheter med att tänka klart och ta initiativ leder till att uppgifter blir mer tidskrävande och ofta får senareläggas samt att de avstår från aktiviteter. På grund av svårigheter med minne och ouppmärksamhet, påtalas utmaningar med att påbörja eller slutföra vardagliga sysslor eller skolarbete (Enggaard et al., 2020; Öster et al., 2020). Denna oförmögenhet att hantera vardagliga krav upplevs gå ut över skolarbete och relationer (Öster et al., 2020). Det finns en tendens till känslor av att bli överväldigade av intryck eller krav. Vidare upplevs svårigheter med att sortera tankar och känslan av att leva utan ett filter mot olika intryck beskrivs som utmanande (Enggaard et al., 2020). Att bli diagnosticerad upplevs som att bli tilldelad ett dokument eller ett armband man bara bär och det som i huvudsak

känns bekymmersamt är hur diagnosen påverkar det dagliga livet (Andersson Frondelius et al., 2019).

6.4.3 STRATEGIER FÖR ATT MÅ BRA

Medicinering upplevs för en del ungdomar som en viktig strategi för att underlätta de emotionella och kognitiva utmaningar som ADHD:n medför (Botha et al., 2023). "Like, it helps to keep me calmer or to concentrate or something like that." (Botha et al., 2023, s. 4). Biverkningar av medicineringen i form av att känslorna dämpas för mycket och att medicinen ger problem med sömnen förekommer. Ökad nedstämdhet upplevs vid dagens slut när effekten av medicineringen avtar (Sikirica et al., 2015). Andra strategier som att lyssna på musik, aktivera sig kroppsligt och tillfredsställa sin hunger upplevs förbättra koncentrationsförmågan (Botha et al., 2023). Fysisk aktivitet beskrivs också förbättra emotionell dysreglering, reglera energinivåerna, minska rastlösheten samt öka välmåendet (Botha et al., 2023; Bores-García et al., 2024). "After doing physical activity I feel more relaxed. It's like I've expended a lot of energy and I feel calmer." (Bores-García et al., 2024, s. 4). Även att utföra tekniker med andningsövningar upplevs hjälpa till att minska stressen och öka koncentrationsförmågan (Meyer et al., 2020; Öster et al., 2020).

6.5 SYNTES

ADHD påverkar ungdomens dagliga liv i både negativ och positiv utsträckning. Symtomen som uppstår till följd av diagnosen kan leda till svårigheter under skoldagen, i relationer och vardagslivet. Den psykiska hälsan påverkas negativt av flera anledningar, bland annat upplevelsen av stigmatisering av omgivningen som förstärker känslan av att vara annorlunda. Mobbning under skolgången lyfts fram som ett betungande inslag i det dagliga livet. Stress ihop med hög energinivå och hög grad av impulsivitet upplevs orsaka rastlöshet som ger problem i skolan. Den största oron hos ungdomarna ligger inte i att bli diagnosticerade med diagnosen utan snarare hur den påverkar deras dagliga liv. De positiva faktorer som förknippas med diagnosen är kreativitet samt mod och öppenhet i nya situationer. Det som är viktigt för ungdomens upplevelse av det dagliga livet är hur stödet av vuxna i omgivningen ser ut, samt en skolmiljö och undervisning som anpassats efter ungdomens förutsättningar. Egna strategier, inte minst att vara fysiskt aktiv, är positivt för ungdomens upplevelse av det dagliga livet.

7 DISKUSSION

7.1 METODDISKUSSION

Metasyntes som metod valdes då den är lämplig när upplevelser av ett fenomen ska studeras. Metoden ansågs kunna besvara syftet som var att belysa hur ungdomar upplever att en ADHD-diagnos påverkar deras dagliga liv, då avsikten med en metasyntes är att sammanställa befintlig kvalitativ forskning och analysera denna. Ett alternativt tillvägagångssätt hade varit att göra en mixad metod. Andersson och Hellström (2023) menar dock att det kan skapa en kunskapsteoretisk osäkerhet kring resultatet. Vidare var författarna till denna metasyntes angelägna om att studera upplevelsen av fenomenet, då det är i den kvalitativa forskningen runt ADHD och ungdomar som en kunskapslucka identifierats. En svårighet under arbetets gång har varit att det inom forskningsvärlden saknas konsensus kring hur metoden ska genomföras (Andersson & Hellström, 2023; Polit & Beck, 2021). En gemensam hållpunkt för genomförande finns dock och det är att en metasyntes kräver systematik genom alla steg för att den ska anses tillförlitlig (Rosén, 2023). Författarna till denna studie valde därför att följa en beskrivning av hur en metasyntes kan genomföras för att kunna säkerställa ett systematiskt, noggrant och transparent genomförande av både metoden som helhet och analysen vilket är ett krav för denna metod (Andersson & Hellström, 2023).

Litteratursökningen genomfördes i två databaser som anses relevanta för ämnet, vilket stärker trovärdigheten eftersom det ökar chansen att finna relevanta artiklar (Henricson, 2023). Urvalet av artiklar begränsades delvis på grund av studiedeltagarnas ålder då ett flertal artiklar fick exkluderas för att definitionen på ungdom kan variera. För att säkerställa ett systematiskt arbetssätt användes WHO:s åldersdefinition på ungdom (2023) konsekvent i urvalet av artiklar.

För att minska risken för att godtycklighet eller att slumpen påverkar slutsatserna har arbetet med analysen genomförts systematiskt genom alla steg. Att studiens resultat är grundad på redan tolkad och publicerade data där risk för feltolkningar finns medför dock att kvaliteten på denna metasyntes kan ha påverkats. Det är av vikt att utesluta egna tolkningar genom analysprocessen för att öka metasyntesens bekräftelsebarhet (Mårtensson och Fridlund, 2023). För att minska risken för egna tolkningar har handledare och medstudenter granskat arbetet med metasyntesen kontinuerligt och författarna till metasyntesen har eftersträvat ett neutralt förhållningssätt under arbetets gång. För att ytterligare minska risken för feltolkningar användes översättningsprogram från engelska till svenska när artiklarna analyserades. Alla citat är presenterade på engelska då Polit och Beck (2021) rekommenderar att originaltexten bevaras i så stor utsträckning som möjligt under analysprocessen.

Metasyntesen bygger på 12 artiklar, vilket enligt Hellström och Andersson (2023) anses tillräckligt för att en studie ska vara valid och meningsfull. De inkluderade

studierna i metasyntesen har granskats med en granskningsmall utformad av Caldwell et al. (2011). En risk för godtycklig granskning finns då författarna till metasyntesen får anses vara oerfarna. Därför har båda författarna granskat samtliga artiklar separat för att sedan gemensamt jämföra granskningarna, med syftet att öka metasyntesens trovärdighet. Samtliga inkluderade artiklar hade hög kvalitet enligt granskningsmallen och kunde svara på metasyntesens syfte vilket ökar trovärdigheten (Henricson, 2023).

De inkluderade artiklarna baseras på studier genomförda i Sverige, Spanien, Sydafrika, Kanada, Danmark, USA, Australien. Kunskapen som erhållits efter genomförande av en studie ses som överförbar när den kan överföras till andra kontexter och situationer. Detta innebär att studieresultat ska vara giltiga för fler personer och sammanhang än de som själva ingick i studien och är målet med vetenskap (Priebe & Landström, 2023). Begränsande för metasyntesens överförbarhet kan vara att skolsystemen ser olika ut världen över. Vissa delar av resultatet bedöms som överförbart då det handlar om betydelsen av relationer mellan människor vilken existerar oavsett kontext.

Endast artiklar som är godkända av en etisk kommitté har inkluderats i metasyntesen och vid val av artiklar har hänsyn tagits till de fyra etiska principerna som Kjellström (2023) beskriver som krav när forskning bedrivs på människor. Granskning av inkluderade artiklar samt analys av dessa artiklars resultat har genomförts i diskussion mellan författarna av denna metasyntes för att minska risken för feltolkningar av såväl de etiska faktorerna, som artiklarnas presenterade resultat. Denna diskussion har också varit viktig för att skapa en medvetenhet om risken för påverkan av förförståelse, detta då Priebe och Landström (2023) menar att medvetenheten om förförståelse ökar den vetenskapliga kvaliteten.

7.2 RESULTATDISKUSSION

I resultatdiskussionen diskuteras de huvudfynd som ses som mest intressanta där alla fyra huvudteman ingår men inte alla subteman. Huvudfynden rör relationers betydelse, behov av stöd från andra, trivsel i skolan, svårigheter att hantera vardagen och stigmatisering från omgivning.

Resultatet av metasyntesen visar att ungdomarna upplever att goda relationer med vänner och familj är viktigt. Dock framkommer att det finns svårigheter att skapa och upprätthålla relationer till följd av symtom från diagnosen vilket leder till oro och stress kring att bygga relationer. Uteblivna skolresultat och svårigheter med känsloreglering upplevs leda till konflikter med föräldrar och syskon. Resultatet i Sayal et al (2018) belyser också svårigheter med relationer eftersom symtom från diagnosen kan medföra sociala färdighetsproblem som leder till ansträngda familje- och vänskapsrelationer. Detta går även i linje med Di Lorenzo (2021), där ungdomarna i studien rapporterar hög grad av konflikter med föräldrar och vänner. Däremot visar Schippers et al. (2022) att ungdomar med ADHD kan gynnas i relationsbygget tack vare deras öppna, kreativa och

modiga sidor med en förmåga lätt att ta kontakt med nya personer. Resultatet tyder på att det är gynnsamt för ungdomarnas dagliga liv att ha ett fungerande socialt nätverk. Enligt Gilman och Huebner (2006) rapporterar ungdomar att goda relationer till vänner och familj ger en hög grad av livskvalitet vilket är positivt för det framtida och dagliga livet. Utifrån resultatet finns ett behov av stöd i att hantera relationer med vänner och familj. Skolsköterskans uppdrag är att arbeta hälsofrämjande där förutsättningar till lärande hos ungdomarna i det familjecentrerade och stödjande arbetet skapas (Kolbrun Svavarsdottir et al., 2021). Skolsköterskan kan i mötet med elever via hälsosamtal identifiera skydds och riskfaktorer för att främja hälsa där även stödet från skolsköterskan ses som en viktig faktor (Borup, 2019).

Vidare framkommer det att ungdomarna upplever att de utsätts för mobbning på grund av sin diagnos. Kompisrelationer upplevs vara en skyddsfaktor mot mobbning samtidigt som stöd från skolan och föräldrar upplevs saknas för att motverka utsattheten. I likhet med Mandira och Stoltz (2021) är stöd från omgivningen den viktigaste faktorn för att minska ohälsa på grund av upplevd mobbning. Skolsköterskan har genom sin tillgång till ungdomarna en möjlighet att stötta dessa elever då resultatet från metasyntesen visar att ungdomarna saknar stöd från omgivningen. Detta går i linje med läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022 [Lgr22] (2022) där det finns ett krav på att skolsköterskan liksom övrig skolpersonal ska arbeta aktivt för att ingen elev ska diskrimineras på grund av sin diagnos.

Resultatet visar vidare att en viktig faktor för en hanterbar skolgång är närvarande lärare, kamrater och föräldrar. Stödet från dessa upplevs underlätta det dagliga livet och bidrar till bättre hantering av stress och svåra situationer samt bättre fokus och motivation under skolarbetet. Detta går i linje med Aoki et al. (2020) där studien visar att en viktig faktor för att må bra är att ha en vuxen som ser individen. I resultatet framkommer det att känslan av samhörighet med andra med samma diagnos är viktigt och upplevs som hjälpsamt för känslan av tillhörighet, där erfarenheter om strategier för att hantera sin diagnos kan utbytas. Liknande resultat ses i en studie av McKee (2017), vilken belyser att ungdomar upplever att de får mer känslomässigt stöd i vänskapsrelationer med andra som har ADHD. I Dewey och Volkovinskaias (2018) studie framkommer dock att risken för isolering ökar hos ungdomar med diagnosen vilket försvårar skapandet av relationer. I metasyntesen resultat ses vikten av att känna sammanhang och tillhörighet för att uppnå en god hälsa och få verktyg för att hantera sin diagnos. En individs livsvärld karaktäriseras av mening och sammanhang vilket ger förutsättning till ett gott mående (Dahlberg & Segesten, 2010). I mötet med eleverna behöver skolsköterskan kunna sätta sig in deras livsvärld genom att vara nyfiken och närvarande för att kunna få en uppfattning kring hur diagnosen påverkar deras livskvalite (Kolbrun Svavarsdottir et al., 2021).

I resultatet framkom vidare att ungdomarna upplever att skolan är den plats i vardagen som genererar mest stress. Flera utmaningar i skolmiljön som

upplevelsen av en ostrukturerad lärmiljö och svårigheter med relationen till lärare och andra elever försämrar skolupplevelsen. Liknande fynd presenteras i Beckman et al. 's studie (2016) som menar att goda relationer med lärare och andra elever är betydande för en positiv upplevelse av skolgången. Svagheter i skolmiljöns struktur påtalas också kunna leda till missnöje med skolgången och kunna förstärka symtom (Beckman et al., 2016). Vidare visar resultatet att ungdomarna upplever en bristande förståelse hos lärare och klasskamrater för de svårigheter de kämpar med. Det bekräftas av Tallberg et al (2021) som beskriver att det är vanligt att dessa ungdomar känner sig felaktigt uppfattade eller orättvist behandlade i skolan. Även Beckman et al. (2016) styrker detta och menar att känslan av att inte bli lyssnad på leder till en negativ upplevelse av skolgången.

Resultatet visar att det dagliga livet påverkas av hur ungdomarna har det i skolan. Liknande resultat ses i en studie av Zullig et al. (2018) som visar att den upplevda livskvaliteten påverkas av skolmiljön, där en bra skolupplevelse gynnar den upplevda livskvaliteten. Skolsköterskan är betydelsefull för ungdomar som kämpar med akademiska svårigheter till följd av en diagnos, då det hälsofrämjande arbetet i form av elevcentrerad vård har en positiv inverkan på dessa ungdomars livskvalitet (Befus et al., 2024).

Vidare visar resultatet i metasyntesen att ungdomarna upplever svårigheter som påverkar deras dagliga liv med att påbörja och slutföra skolarbete samt vardagliga sysslor, på grund av lägre stresströskel och bristande förmåga till koncentration samt struktur. Detta leder till känslor av frustration och påverkar även deras relationer till andra eftersom de ibland väljer att avstå från vissa aktiviteter. Detta går i linje med resultatet i Di Lorenzo et al. (2021) där ungdomar med diagnosen har högre risk till negativa långsiktiga konsekvenser som lägre livskvalitet och lägre utbildningsnivå. Även Mansfield och Sonis (2023) resultat visar att ungdomar med diagnosen upplever frustration och svårigheter med att klara av skolarbeten och att kunna planera för dagliga samt framtida aktiviteter. Vidare visar resultatet att de vardagliga kraven känns överväldigande och svårigheter med att filtrera intryck samt tankar som blir utmanande. Det som i huvudsak känns bekymmersamt för ungdomarna är hur diagnosen påverkar deras dagliga liv. Liknande resultat ses även i Ben-Dor Cohen et al. (2021) där symtomen sänker den upplevda känslan av livskvalite. I metasyntesens resultat ses diagnosen innebära svårigheter kopplade till dagliga aktiviteter, skolan, psykiska hälsan och sociala relationer. Detta styrks i Sayal et al. (2018) där diagnosen negativt ses påverka kompisrelationer, familjerelationer, akademiska svårigheter och sociala färdighetsproblem. Även i en studie av Danielsson et al. (2018) ses diagnosen vara korrelerad med en ökad risk för psykisk ohälsa. Dessa svårigheter kan kopplas till ungdomarnas livskvalite som innefattar individens uppfattning av sin psykiska, fysiska och sociala hälsa samt självständighet (WHO, 1999). Samtidigt visar Helseth och Misvaer (2010) i sitt resultat att en god självbild, bra familjerelationer och kompisrelationer är de faktorer som är viktiga för att bibehålla en god livskvalite. När skolsköterskan utför omvårdnadsarbete med ungdomens livsvärld i fokus kan hälsan främjas genom att hitta resurser och

verktyg i samtal med ungdomarna. Detta för att möjliggöra för ungdomen att nå självständighet och samtidigt ge stöd utifrån de svårigheter som finns (Befus et al., 2024).

Resultatet från metasyntesen visar att det finns sammanhang då ungdomarna känner sig annorlunda jämfört med jämnåriga. Anledningen är att de känner sig missförstådda och onormala och upplever stigmatisering. Det är känt sedan tidigare att det finns en rädsla för stigmatisering till följd av diagnosen och en känsla av att inte vara normal (Jones & Hesse, 2018) och Lebowitz (2016) bekräftar att stigmatisering förekommer mot individer med ADHD i alla ålderskategorier. Ungdomarna och deras föräldrar är i sitt dagliga liv föremål för stigma från hela befolkningen (Bisset et al., 2021; Charbonnier et al., 2019; Shi et al., 2019). Metasyntesens resultat visar vidare att ungdomar kämpar med att leva upp till egna och andras förväntningar och att de känner av normer från omgivningen som berör hur en människa förväntas vara. Situationer uppstår i skolan där lärare och klasskamrater tycks uppfatta dem som olydiga, elaka och att vissa negativa handlingar utförs medvetet. Ungdomarna undviker att vara öppna med sin diagnos på grund av rädslan att bli behandlade annorlunda jämfört med jämnåriga kamrater utan en diagnos. Detta går i linje med flera tidigare studier som beskriver relationella svårigheter lärare och ungdomar med ADHD emellan med bland annat konflikter och missvisande betygssättning som följd (Metzger et al., 2021; Krtek et al., 2022).

Ungdomarna upplever känslor av underlägsenhet på grund av att de känner att de uppfattas som annorlunda. Liknande resultat ses i Vartanian (2014) som belyser att stigmatisering kan medföra allvarliga hälsokonsekvenser och påverka på det dagliga livet (Vartanian, 2014). Resultatet visar att ungdomarna har en önskan om att bli sedda för den de är. Utifrån detta ses skolsköterskan ha en viktig roll för att minska ungdomens känsla av stigmatisering. Utbildning och kunskapsbildning av omgivningen är den viktigaste faktorn för att minska stigmatisering (Folkhälsomyndigheten, 2019) och i skolsköterskans kompetensbeskrivning ingår utbildning av elever, vårdnadshavare och andra professioner som till exempel elevhälsoteamet (Kompetensbeskrivning för skolsköterskor, 2016). Ungdomar som upplever stigma i sitt dagliga liv på grund av en ADHD-diagnos är mindre benägna att söka hjälp om de mår psykiskt dåligt (Bussing et al., 2016). Skolsköterskan behöver därför vara en synlig vuxen som ungdomen känner sig trygg att vända sig till. Genom att utgå från ungdomens livsvärld och se på det dagliga livet utifrån ungdomens perspektiv kan skolsköterskan uppnå förståelse för ungdomens situation. Hälsa främjas när det finns en förståelse för ungdomens livsvärld (Ekeberg, 2022).

7.3 KONKLUSION

Att leva med ADHD innebär utmaningar i det dagliga livet där ungdomarna behöver stöd i omgivningen från skolpersonal, föräldrar och kompisar samt hjälp med miljöanpassningar för att lättare kunna hantera de utmaningar de står inför.

Vidare upplever ungdomarna att de behöver stöd av vuxna när de kämpar med att skapa och bibehålla kompisrelationer och att få hjälp med anpassningar för att hantera struktur, motivation och fokus i skolan. En skola som aktivt arbetar med demokratiska värden och uppmärksammar mobbning och stigmatisering samt arbetar för att ungdomarna inte ska bli utsatta efterfrågas. Skolsköterskan behöver här arbeta ihop med elevhälsoteamet och samverka med lärare samt vårdnadshavare för att kunna ge ungdomarna det stöd de behöver i sitt dagliga liv. Skolsköterskans förhållningsätt gentemot ungdomen kan utgå från livsvärldsperspektivet för att finna förståelse, resurser och riskfaktorer hos ungdomarna med målet att ge stöd och finna de verktyg som ungdomen behöver för att främja hälsan och klara av utbildningens mål. Skolsköterskan har en unik möjlighet att stötta dessa ungdomar då hälsosamtal enligt skolsköterskans basprogram och den öppna mottagningen kan ge tillgång till dessa ungdomar.

7.4 KLINISKA IMPLIKATIONER OCH FÖRSLAG TILL UTVECKLING AV ÄMNET

Resultatet av denna metasyntes bidrar med kunskap om ungdomars upplevelser av att leva med ADHD och hur diagnosen påverkar deras dagliga liv samt vilket stöd ungdomarna efterfrågar för att klara av de utmaningar som finns. Kunskapen som framkommit i resultatet och från liknande studier ger en fördjupad förståelse av ungdomarnas upplevelser och kan ligga till grund för hur skolsköterskan kan arbeta hälsofrämjande och hälsoförebyggande i mötet med ungdomar med diagnosen. Resultatet påvisar även vikten av samverkan mellan skolsköterskan, övrig skolpersonal och vårdnadshavare där skolsköterskan kan vara behjälplig i arbetet med anpassningar i undervisning och skolmiljön samt för att öka kunskapen kring diagnosen hos dessa för att minska stigmatisering i skolan. Mer forskning behövs ur ungdomarnas perspektiv för att ytterligare kunna belysa vilka stöd de behöver och förväntningar på skolsköterskans roll i det hälsoförebyggande och hälsofrämjande arbetet kring ungdomar med ADHD.

8 REFERENSER

Andersson, E.K. & Hellström (2023). Metasyntes. I M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod: Från ide till examination inom vård - och hälsovetenskap* (3:e uppl., s. 457-470). Studentlitteratur.

*Andersson Frondelius, I., Ranjbar, V. & Danielsson, L. (2019). Adolescents' experiences of being diagnosed with attention deficit hyperactivity disorder: a phenomenological study conducted in Sweden. *BMJ Journals*, 9(8), 1-9. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2019-031570>

Aoki Y, Tsuboi T, Furuno T, Watanabe K, Kayama M. The experiences of receiving a diagnosis of attention deficit hyperactivity disorder during adulthood in Japan: a qualitative study. *BMC Psychiatry*. 2020 Jul 16;20(1):373. <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02774-y>

Befus, E.-G., Mølland, E., Helseth, S., Hagen, M., Stea, T. H., Nolte, S., & Haraldstad, K. (2024). The use of youth healthcare services and its association with health-related quality of life, physical and mental health and over-the-counter analgesics use in 13-19-year-old adolescents: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 24(1), 104–104. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-17544-0>

Ben-Dor Cohen, M., Eldar, E., Maeir, A. & Nahum, M. (2021). Emotional dysregulation and health related quality of life in young adults with ADHD: a cross sectional study. *Health Quality Life Outcomes*, 19,(270), 1-11. <https://doi.org/10.1186/s12955-021-01904-8>

Bisset, M., Winter, L., Middeldorp, C. M., Coghill, D., Zendarski, N., Bellgrove, M. A. & Sciberras, E. (2021). Recent attitudes toward ADHD in the broader community: a systematic review. *Journal of Attention Disorders*, 26(4), 537-548. <https://doi.org/10.1177/10870547211003671>

*Bores-García, D., Palacios-Ceña, D., Jiménez-Antona, C., & Marconnot, R. (2024). The Meaning of Physical Education Practice in Students with Attention-Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 1–8. <https://doi.org/10.1080/02701367.2023.2294097>

Borup, I.K. (2019). Elevhälsans övergripande ansvar. Clausson, E.K. & Morberg, S. (Red). *Skolsköterskans hälsofrämjande arbete* (s. 57-74). Studentlitteratur.

*Botha, W. & Van der Westhuizen, D. (2023). Illness-perception in adolescent attention-deficit/ hyperactivity disorder: A qualitative study. *South African journal of psychiatry*, 29(1), 1-8. <https://doi.org/10.4102/sajpsychiatry.v29i0.2015>

Bussing, R., Koro-Ljungberg, M., Gagnon, J. C., Mason, D. M., Ellison, A., Noguchi, K., Garvan, C. W., & Albarracin, D. (2016). Feasibility of school-based ADHD interventions: A mixed-methods study of perceptions of adolescents and adults. *Journal of Attention Disorders*, 20(5), 400-413.
<https://doi.org/10.1177/1087054713515747>

Caldwell, K., Henshaw, L., & Taylor, G. (2011). Developing a framework for critiquing health research: An early evaluation. *Nurse Education Today*, 31(8), e1–e7. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2010.11.025>

*Charach, A., Yeung, E., Volpe, T. Goodale, T. & Dosreis, S (2014). Exploring stimulant treatment in ADHD: narratives of young adolescents and their parents. *BMC Psychiatry*, 14(110),1-11. <https://doi.org/10.1186/1471-244X-14-110>

Charbonnier, E., Caparos, S., & Trémolière, B. (2019). The role of mothers' affiliate stigma and child's symptoms on the distress of mothers with ADHD children. *Journal of Mental Health*, 28(3), 282-288.
<https://doi.org/10.1080/09638237.2018.1521944>

Dahlberg, K. (2022). Evidens. I L. Wiklund Gustin & M. Asp (Red.). *Vårdvetenskapliga begrepp i teori och praktik*. (3:e uppl., s 69-82) Lund: Studentlitteratur.

Dahlberg, K. & Segesten, K. (2010). *Hälsa och vårdande i teori och praxis*. Stockholm: Natur och kultur.

Danckaerts, M., Edmund, S-B., Banaschewsk, T., Buitelaar, J., Döpfner, M., Hollis, C., Rothenberger, A., Sergeant, J., Steinhausen, H-C., Taylor, E., Zuddas, A. & Coghill, D. (2009). The quality of life of children with attention deficit/hyperactivity disorder: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 19(2), 83-105. <https://doi.org/10.1007/s00787-009-0046-3>

Danielson, M. L., Bitsko, R. H., Ghandour, R. M., Holbrook, J. R., Kogan, M. D., & Blumberg, S. J. (2018). Prevalence of Parent-Reported ADHD Diagnosis and Associated Treatment Among U.S. Children and Adolescents, 2016. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 47(2), 199–212.
<https://doi.org/10.1080/15374416.2017.1417860>

Dewey, D., & Volkovinskaia, A. (2018). Health-related quality of life and peer relationships in adolescents with developmental coordination disorder and attention-deficit–hyperactivity disorder. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 60(7), 711–717. <https://doi.org/10.1111/dmcn.13753>

De Schipper, E., Mahdi, S., Coghill, D., De Vries P.J., Gau, S.S., Granlund, M., Holtmann, M., Karande, S., Levy, F., Almodayfer, O., Rohde, L., Tannock, R. & Bølte, S. (2015). Towards an ICF core set for ADHD: a worldwide expert survey on ability and disability. *European Child Adolescent Psychiatry*. (12):1509.
<https://doi.org/10.1007/s00787-015-0778-1>

Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2002). Very Happy People. *Psychological Science*, 13(1), 81-84. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00415>

Di Lorenzo, R., Balducci, J., Poppi, C., Arcolin, E., Cutino, A., Ferri, P., D'Amico, R., & Filippini, T. (2021). Children and adolescents with ADHD followed up to adulthood: a systematic review of long-term outcomes. *Acta Neuropsychiatrica*, 33(6), 283–298. <https://doi.org/10.1017/neu.2021.23>

*Enggaard, H., Laugesen, B., Zoffman, V., Briciet Lauritsen, M. & Jørgensen, R. (2020). Adolescents' Perceptions of Living With Co-Existing ADHD and Medical Disorder in Denmark. *Journal of pediatric nursing*, 53(0), e129-e135. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2020.03.004>

Ejlertsson, G. & Andersson, I. (2009). Folkhälsa- några begreppsdefinitioner. I I. Andersson & G. Ejlertsson (Red.), *Folkhälsa som tvärvetenskap- möten mellan ämnen* (s. 17–30). Studentlitteratur

Ekebergh, M. (2022). Att förstå patienten ur ett livsvärldsperspektiv. I M. Arman, K. Dahlberg & M. Ekebergh (Red). *Teoretiska grunder för vårdande* (2:a uppl., s. 73-86). Liber

Franke, B., Michelini, G., Asherson, P., Banashewski, T., Bilbow, A., Buitelaar, B.K., Cormand, B., Faraone, S.V., Ginsberg, Y., Haawik, J., Kuntsi, J., Larsson, H., Lesch, K.P., Ramos-Quiroga, J.A., Rethelyi, J.M., Ribases, M. & Reif, A. (2018). Live fast, die young? A review on the developmental trajectories of ADHD across the lifespan. *European neuropsychopharmacology*, 28(10), 1059-1088. <https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2018.08.001>

Folkhälsomyndigheten. (2019). Kartläggning av insatser som syftar till att minska stigma om psykisk ohälsa. *En litteraturöversikt av grå litteratur*. Hämtad 2024-05-02 från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/72451f9dc23048638948d56e2599b0bd/kartlaggning-insatser-syftar-minska-stigma-psykisk-ohalsa-19014.pdf>

*Forber-Pratt, A. J., Minotti, B. J., Burdick, C. E., Kate Brown, M., & Hanebutt, R. A. (2021). Exploring disability identity with adolescents. *Rehabilitation Psychology*, 66(4), 550–564. <https://doi.org/10.1037/rep0000411>

Friberg, F. & Öhlén, J. (2023). Fenomenologi och hermeneutik. I M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod: Från ide till examination inom vård - och hälsovetenskap* (3:e uppl., s. 333-354). Studentlitteratur.

*Gibbs, K., Carrington, S., & Mercer, K. L. (2022). Perspectives about Friendships and the School Learning Environment from Australian Adolescent Boys with AD/HD. *International Journal of Disability, Development and Education*, 69(6), 1974–1987. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2020.1840529>

Gilman R. & Huebner S.E. (2006). Characteristics of Adolescents Who Report Very High Life Satisfaction. *Journal of Youth Adolescent*; 35 (0), 293-301.
<https://doi.org/10.1007/s10964-006-9036-7>

Hellberg S. & Karlsson, E.K. (2023). Informationssökning. I M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod: Från ide till examination inom vård - och hälsovetenskap* (3:e uppl., s. 85-102). Studentlitteratur.

Helseth, S. and Misvær, N. (2010), Adolescents' perceptions of quality of life: what it is and what matters. *Journal of Clinical Nursing*, 19(0) 1454-1461.
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2009.03069.x>

Henricson, M (2023). Diskussion. I M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod: Från ide till examination inom vård - och hälsovetenskap* (3:e uppl., s. 491-500). Studentlitteratur.

Hwang, P. & Nilsson, B. (2019). *Utvecklingspsykologi* (4:e uppl.). Natur & Kultur.

Hägglöf, B. (2020). Neurologiska, neuropsykiatriska och psykosomatiska sjukdomar. I K. Hanséus, M. Jägervall & M. Norman (Red.) *Barnmedicin*. (5:e uppl., s. 589-689) Studentlitteratur

Jablonska, B., Ohlis, A. & Dal, H. (2022). *Autismspektrumtillstånd och adhd bland barn och ungdomar i Stockholms län: förekomst i befolkningen samt vårdkonsumtion. En uppföljningsrapport* (Rapport 2022:5). Stockholm: Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin, Region Stockholm.

Jones S. & Hesse, M. (2018). Adolescents with ADHD: Experiences of having an ADHD diagnosis and negotiating of self-image and identity. *Journal of attention disorders*. 22(1), 92-102. <https://doi.org/10.1177/1087054714522513>

Keri, K. & Wiwe, M. (2017). *Mentalisering och psykisk ohälsa hos ungdomar*. Studentlitteratur.

Kjellström, S. (2023). Forskningsetik. I M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod: Från ide till examination inom vård - och hälsovetenskap* (3:e uppl., s. 61-81). Studentlitteratur.

Kolbrun Svavarsdottir, E., Bergthora Tryggvadottir, G., Gísladottir, M. & Erlendsdottir, R.O. (2021). Enhancing family nursing practice in schools: School nurses' perspectives on illness beliefs and family nursing practice skills when caring for children with attention-deficit hyperactivity disorder or asthma: A cross-sectional study. *Nordic Journal of Nursing Research*, 41(4), 216-223. <https://doi-org.libraryproxy.his.se/10.1177/20571585211009690>

Kompetensbeskrivning för skolsköterskor. (2016). *Kompetensbeskrivning-kompetensbeskrivning för skolsköterska inom elevhälsans medicinska insats*.

Hämtad 2024-05-02 från

<https://swenurse.se/download/18.9f73344170c003062321f2/1584104316191/Kompetensbeskrivning>

Krauss, A., & Schellenberg, C. (2022). ADHD Symptoms and Health-Related Quality of Life of Adolescents and Young Adults. *European Journal of Health Psychology*, 29(4), 165–174. <https://doi.org/10.1027/2512-8442/a000104>

Kristjánsdóttir, J., Sundelin, C., & Naessen, T. (2009). Health-related self-assessed quality of life in young people at a Youth Centre in Sweden. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 23(3), 465–472. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2008.00642.x>

Krtek, A., Malinakova, K., Rudnicka, R. K., Pesoutova, M., Zovincova, V., Meier, Z. & Trnka, R. (2022). Ambivalent bonds, positive and negative emotions, and expectations in teachers' perceptions of relationship with their students with ADHD. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, 17(1), 1-18 <https://doi.org/10.1080/17482631.2022.2088456>

Lebowitz, M. S., Rosenthal, J. E., & Ahn, W. K. (2016). Effects of biological versus psychosocial explanations on stigmatization of children with ADHD. *Journal of Attention Disorders*, 20(3), 240-250. <https://doi.org/10.1177/1087054712469255>

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022. (2022). Skolverket. <https://www.skolverket.se/getFile?file=9718>

Magiera A. & Pac A. (2022). Determinants of Quality of Life among Adolescents in the Małopolska Region, Poland. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 15; 19(14), 1-15 <https://doi.org/10.3390/ijerph19148616>

Mandira, M. R., & Stoltz, T. (2021). Bullying risk and protective factors among elementary school students over time: A systematic review. *International Journal of Educational Research*, 109, 1-20101838-. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2021.101838>

Mansfield, E.M.G, & Soni, A. (2023). I have it, so I understand it, I feel it: The secondary school experiences of adolescent females with ADHD in England. *Journal of Research in Special Educational needs*, 0(0), 1-15. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12660>

McDougal, E., Tail, C., Stewart, T.M., Booth, J.N. & Rhodes, S.M. (2022). Understanding and Supporting Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) in the primary School Classroom: Perspectives of Children with ADHD and their Teachers. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 53(9), 3406-3421. <https://doi.org/10.1007/s10803-022-05639-3>

McKee, T. (2017). Peer Relationships in Undergrates With ADHD Symptomatology: Selection and quality of friendships. *Journal of attention disorders*, 21(12), 1020-1029. <https://doi.org/10.1177/1087054714554934>

*Meyer, J., Öster, C., Ramklint, M. & Isaksson, J. (2020). You are not alone – adolescents' experiences of participation in a structured skills training group for ADHD. *Scandinavian journal of psychology*, 61(5), 671- 678. <https://doi.org/10.1111/sjop.12655>

Metzger, A. N., & Hamilton, L. T. (2021). The Stigma of ADHD: Teacher Ratings of Labeled Students. *Sociological Perspectives*, 64(2), 258-279. <https://doi.org/10.1177/0731121420937739>

Mikkelsen, H. T., Haraldstad, K., Helseth, S., Skarstein, S., Smastuen, M. C., & Rohde, G. (2020). Health-related quality of life is strongly associated with self-efficacy, self-esteem, loneliness, and stress in 14-15-year-old adolescents: a cross-sectional study. *Health and Quality of Life Outcomes*, 18(1), 352–352. <https://doi.org/10.1186/s12955-020-01585-9>

Morberg, S. (2017). Skolsköterskans och skolläkarens uppdrag och ansvar i den samlade elevhälsan. I E.K. Clausson & S. Morberg (Red.), *Skolsköterskans hälsofrämjande arbete* (s. 39–56). Studentlitteratur

Nordenfeldt, L.(1991). *Livskvalitet och hälsa; teori och kritik*. Liber AB.

Ow, N., & Mayo, N. E. (2020). Health-related quality of life scores of typically developing children and adolescents around the world: a meta-analysis with meta-regression. *Quality of Life Research*, 29(9), 2311–2332. <https://doi.org/10.1007/s11136-020-02519-0>

Persson, C. & Sundin, K. (2023). Fenomenologisk hermeneutisk tolkningsmetod – ett dialektiskt förhållningssätt. I M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod: Från ide till examination inom vård - och hälsovetenskap* (3:e uppl., s. 357-369). Studentlitteratur.

Polanczyk, GV., Willcutt,EG., Salum, GA., Kieling, C. & Rohde, LA. (2014). ADHD prevalence estimates across three decades: an updated systematic review and metaregression analysis. *International journal of epidemiology*. 43(2):434-42. <https://doi.org/10.1093/ije/dyt261>

Polanczyk, G., De Lima, MS., Horta, BL., Biederman, J. & Rohde, LA. (2007). The Worldwide Prevalence of ADHD: A Systematic Review and Metaregression Analysis. *The American journal of psychiatry*. 164(6):942-8. <https://doi.org/10.1176/ajp.2007.164.6.942>

Polit, D. & Beck, C. (2021). *Nursing research. Generating and assessing evidence for nursing practice*. (11: e utgåvan). Wolters Kluwer.

Priebe G. & Landström, C. (2023). Den vetenskapliga kunskapens möjligheter och begränsningar - grundläggande vetenskapsteori. I M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod: Från ide till examination inom vård - och hälsovetenskap* (3:e uppl., s. 27-43). Studentlitteratur.

Prieto L. & Sacristán J.A. (2003). Problems and solutions in calculating quality-adjusted life years (QALYs). *Health Qual Life Outcomes* 1 (80),1-8
<https://doi.org/10.1186/1477-7525-1-80>

Reutersward, M., & Lagerstrom, M. (2010). The aspects school health nurses find important for successful health promotion. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 24(1), 156–163. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6712.2009.00699.x>

Rosèn, M. (2023). Systematisk litteraturoversikt. I I M. Henricson (Red.), *Vetenskaplig teori och metod: Från ide till examination inom omvårdnad* (2:a uppl., s. 375-387). Studentlitteratur.

Rydell, M., Lundström., Gillberg, C., Lichtenstein, P. & Larsson, H. (2018). Has the attention deficit hyperactivity disorder phenotype become more common in children between 2004 and 2014? Trends over 10 years from a Swedish general population sample. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 59 (8): 863-71.
<https://doi.org/10.1111/jcpp.12882>

Sayal K., Prasad V., Daley D., Ford T., Coghill D. (2018). ADHD in children and young people: prevalence, care pathways, and service provision. *Lancet Psychiatry*. 5(2):175-186. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(17\)30167-0](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(17)30167-0)

Schippers, L. M., Horstman, L. I., Velde, H. van de, Pereira, R. R., Zinkstok, J., Mostert, J. C., Greven, C. U., & Hoogman, M. (2022). A qualitative and quantitative study of self-reported positive characteristics of individuals with ADHD. *Frontiers in Psychiatry*, 13, 922788–922788.
<https://doi.org/10.3389/fpsy.2022.922788>

SFS 2017:30. *Hälso- och sjukvårdslag*. Socialdepartementet. Hämtad 28 maj, 2024 från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/halso-och-sjukvardslag-201730_sfs-2017-30/

SFS 2010:800. *Skollagen*. Utbildningsdepartementet. Hämtad 28 maj, 2024, från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800/

SFS 2009:400. *Offentlighets- och sekretesslag*. Justitiedepartementet. Hämtad 28 maj, 2024, från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/offentlighets-och-sekretesslag-2009400_sfs-2009-400/

[lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/offentlighets-och-sekretesslag-2009400_sfs-2009-400/](#)

Shi, Y., Shao, Y., Li, H., Wang, S., Ying, J., Zhang, M., Li, Y., Xing, Z. & Sun, J. (2019). Correlates of affiliate stigma among family caregivers of people with mental illness: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 26(1-2), 49–61. <https://doi.org/10.1111/jpm.12505>

*Sikirica, V., Flood, E., Dietrich, C. N., Quintero, J., Harpin, V., Hodgkins, P., Skrodzki, K., Beusterien, K., & Erder, M. H. (2015). Unmet Needs Associated with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder in Eight European Countries as Reported by Caregivers and Adolescents: Results from Qualitative Research. *The Patient : Patient-Centered Outcomes Research*, 8(3), 269–281. <https://doi.org/10.1007/s40271-014-0083-y>

Sjöberg, A.E. (2007). *Hälsa, kärlek, lycka, glädje som livskvalitet och välbefinnande*. AES förlag

Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. (2023). *Utvärdering av insatser i hälso- och sjukvården och socialtjänsten: en metodbok*. <https://www.sbu.se/metodbok?pub=48286>

Socialstyrelsen. (2021). *Förskrivningen av adhd-läkemedel fortsätter att öka*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-6-7436.pdf>

Svensk sjuksköterskeförening (2017). *Kompetensbeskrivning för legitimerad sjuksköterska*. Stockholm: Svensk sjuksköterskeförening. ISBN-NR: 978-91-85060-10-8. <https://www.swenurse.se/globalassets/01-svensk-sjukskoterskeforening/publikationer-svensksjukskoterskeforening/kompetensbeskrivningar-publikationer/kompetensbeskrivninglegitimerad-sjukskoterska-2017-for-webb.pdf>

Thomas, R., Sanders, S., Doust, J., Beller, E. & Glasziou, P. (2015). Prevalence of attentiondeficit/hyperactivity disorder: a systematic review and meta-analysis. *Pediatrics* 135(4):e994-e1001. <https://doi.org/10.1542/peds.2014-3482>

Vartanian, L. R., Pinkus, R. T., & Smyth, J. M. (2014). The phenomenology of weight stigma in everyday life. *Journal of Contextual Behavioral Science*, 3(3), 196–202. <https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2014.01.003>

*Wiener, J. & Daniels, L. (2016). School Experiences of Adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorders. *Journal of Learning Disabilities*, 49(6), 567-581. <https://doi.org/10.1177/0022219415576973>

World health organization. (1999). Annotated Bibliography of the WHO Quality of Life Assessment Instrument - WHOQOL.
<https://www.who.int/healthinfo/survey/WHOQOL-BIBLIOGRAPHY.pdf?ua=1>

World health organization. (2019). Constitution of WHO: principles.
<https://www.who.int/about/mission/en/>

World health organization. (2023). Adolescent health.
https://www.who.int/health-topics/adolescent-health#tab=tab_1

Wärnå Furu, C. (2022). Hälsa. I L. Wiklund Gustin & M. Asp (Red.),
Vårdvetenskapliga begrepp i teori och praktik (3:e uppl., s. 127-140).
Studentlitteratur.

*Zolli, N., Loubeau, J. K., Sikov, J., Baul, T. D., Hasan, S., Rosen, K., Buonocore, O., Rabin, M., Duncan, A., Fortuna, L., Borba, C. P. C., Silverstein, M., & Spencer, A. E. (2022). "If he doesn't buy in, it's a waste of time": Perspectives from diverse parents and adolescents on engaging children in ADHD treatment. *Child Psychiatry and Human Development*. <https://doi.org/10.1007/s10578-022-01473-x>

*Öster, C., Ramklint, M., Meyer, J. & Isaksson, J. (2019). How do adolescents with ADHD perceive and experience stress? An interview study. *Nordic journal of psychiatry*, 74(2), 123-130. <https://doi.org/10.1080/08039488.2019.1677771>

BILAGA 1

I bilaga 1 presenteras två tabeller som visar litteratursökningen i databaserna Cinahl och Pubmed.

Tabell 1. Presentation av sökning i databasen Cinahl.

Sökning Cinahl 2024/01/29	Sökord	Antal träffar	Antal träffar med inklusionskriterier publiceringsår och språk	Urval 1 Titel	Urval 2 Abstract	Urval 3 Läst artiklar i fulltext	Urval 4 Inkluderade artiklar efter granskning
1	adhd or attention deficit hyperactivity disorder* or attention deficit-hyperactivity disorder*	24,369					
2	adolescent* or teenager* or young adult* or teen* or youth* or young people*	572,120					
3	narrative* or interview* or story* or experience* or attitude*	1,140,878					
4	Qualitative research	123,826					
5	Kombination av sökning 1 och 2	6,433					
6	Kombination av sökning 1, 2 och 3	1,554					
7	Kombination av sökning 1,2,3 och 4	49	34	16	5	5	2

Tabell 2. Presentation av sökning i databasen Pubmed.

Sökning Pubmed 2024/01/29	Sökord	Antal träffar	Antal träffar med inklusionskriterier publikationsårtalet och språk	Urval 1 Titel	Urval 2 Abstract	Urval 3 Läst artiklar i fulltext	Urval 4 Inkluderade artiklar efter granskning
1	adhd or attention deficit hyperactivity disorder* or attention deficit-hyperactivity disorder*	50,376					
2	adolescent* or teenager* or young adult* or teen* or youth* or young people*	3,066,955					
3	narrative* or interview* or story* or experience* or attitude*	2,220,454					
4	Qualitative research	264,707					
5	Kombination av sökning 1 och 2	24,000					
6	Kombination av sökning 1, 2 och 3	4313					
7	Kombination av sökning 1,2,3 och 4	190	151	72	26	26	10

BILAGA 2

Översikt av granskningsmall av Caldwell et al. (2011).

BILAGA 3

Översikt av inkluderade artiklar.

Artikelreferens, land, studiekvalitet enligt Caldwell et al. (2011)	Studiedesign, metod och syfte	Urval	Genomförande	Resultat
Andersson Frondelius et al. (2019) Sverige Hög kvalitet: 33 poäng	Kvalitativ studie med fenomenologisk ansats. Syfte: Att utforska ungdomars upplevelser av att få diagnosen ADHD	13 ungdomar mellan 14-19 år med diagnosen ADHD, rekryterades via ett sjukhus beläget i ett mångkulturellt område i Sverige.	Semistrukturerade intervjuer som analyserats med tematisk innehållsanalys.	Tre teman: Att kämpa med sårbarhet; Att stämma in på en etikett; Att manövrera det sociala livet .
Bores Garcia (2023) Spanien Hög Kvalitet 35 poäng	Kvalitativ deskriptiv studie Med tolkande ramverk. Syfte: Beskriva elever med ADHDs perspektiv och idrottslärares perspektiv rörande idrottslektioner i skolan.	8 Ungdomar med adhd, 11-16 år som kunde prata flytande spanska, samt 4 idrottslärare som arbetar på samma skola. spanien	Fördjupande intervjuer med induktiv tematisk analysmetod.	Teman: Sex teman identifierades: a) Uppfattningen av sjukdomen hos studenter med ADHD; b) Utöandet av fysisk aktivitet och sport hos studenter med ADHD; c) Idrott och studenter med ADHD; d) Barriärer för utöandet av fysisk aktivitet hos studenter med ADHD; e) Föräldrarnas roll och f) Relationen med idrottslärare.
Botha et al. (2023) Sydafrika Hög kvalitet: 33 poäng	Kvalitativ studie med fenomenologisk ansats. Syfte: att utforska sjukdomsuppfattning, inklusive emotionella upplevelser, hos ungdomar med ADHD	8 ungdomar mellan 15-17 år med diagnosen ADHD i Sydafrika.	Semistrukturerade intervjuer som analyserats med tematisk innehållsanalys.	Tre teman: negativ självuppfattning vid ADHD; Känsla av att bli dömd av andra; Självstärkande strategier
Charach et al. (2014) kanada Hög kvalitet: 35 poäng	Epistemologisk kvalitativ metod Syfte: Undersöka uppfattningar av ADHD, attityder kring medicinering och omständigheter kring behandlingsbeslut.	12 ungdomar med ADHD, 12-15 år och deras föräldrar kanada	Semistrukturerade intervjuer, Analysen genomfördes enligt det tolkande interaktionistiska ramverket som faststälts av Denzin	I första avsnittet sammanfattas ungas uppfattningar om ADHD och attityder till medicinering. I det andra avsnittet sammanfattas föräldrars uppfattningar och attityder. I det sista avsnittet beskrivs ungdomars och deras föräldrars beslutsfattande

				process för att använda medicin
Enggaard et al. (2020) Danmark Hög kvalitet: 34 poäng	Kvalitativ metod med tematisk analys. Syfte: undersöka ungdomar med ADHD och annan medicinsk diagnos uppfattning av vardagsliv och stöd från föräldrar och hälsosjukvårdspersonal	10 ungdomar mellan 13-17 år diagnostiserade med ADHD och en annan medicinsk diagnos. Tagna ur ett barnsjukhus och en ungdomspsykiatrisk vårdklinik danmark.	Öppna frågor med semistrukturerade intervjuer. Tematisk innehållsanalys	Fyra teman: ADHD uppfattas som en del av tonåringens självförståelse – ändå med dagliga frustrationer; 2) Medicinsk diagnos uppfattas som ett avbrott i vardagslivet; 3) ADHD och MD – en förbisedd dubbel uppgift; och 4) behovet av stödjande relationer för att navigera ADHD och MD.
Forber Pratt et al. (2021).USA Hög kvalitet 36 poäng	Kvalitativ studie Syfte: undersöka hur ungdomar konceptualiserar funktionsnedsättningens identitet och vilka faktorer som kan påverka utvecklingen av ungdomars funktionsnedsättningsidentitet.	24 ungdomar med funktionsnedsättningar, 12-17 år. USA.	Semistrukturerade intervjuer.iterativ dataanalys	Två huvudteman : internalisering av funktionsnedsättning och externalisering av funktionsnedsättning.
Gibbs et al. (2022) Australien Hög kvalite 34 poäng	Fenomenologisk kvalitativ metod Syfte: Identifiera hur pojkar med ADHD hanterar och upprätthåller vänskaper, samt hur de hanterar lärandet	Sex ungdomar med ADHD, 15-16 år. Australien,	Semistrukturerade intervjuer och fokusgruppsintervjuer. Konstant jämförelsemetod för analysen med fenomenologisk dataanalys	Teman: Vänner och den optimala klassrumsmiljön
Meyer et al. (2020) Sverige Hög kvalitet: 31 poäng	Kvalitativ studie med induktiv ansats. Syfte: att undersöka hur tonåringar med ADHD upplever att delta i ett gruppträning för social färdighet baserat på dialektisk beteendeterapi	20 ungdomar mellan 15-18 år med diagnosen ADHD som genomgick en gruppbehandling i social färdighetsträning, i Sverige.	Semistrukturerade intervjuer som analyserats med tematisk innehållsanalys. Teman har tagits fram med latent innehållsanalys och kategorier med manifest innehållsanalys.	2 övergripande teman: Ett behov av att tillhöra; Ett behov av att vara en aktiv deltagare i sin egen behandling. 4 kategorier: Att träffa andra i en grupp; Utformningen och innehållet i färdighetsträningsgruppen; Förändringar för tonåringarna; Övergripande tillfredsställelse

<p>Sikirica et al. (2015). USA</p> <p>Hög kvalitet: 33 poäng</p>	<p>Kvalitativ studie med etnografisk ansats.</p> <p>Syfte: att undersöka effekten av att leva med ADHD och dess inverkan på ungdomars och vårdnadshavares dagliga liv, med fokus på behov som inte tillgodosetts.</p>	<p>38 vårdnadshavare till ungdomar med ADHD, och 28 tonåringar (13-17 år) med ADHD från Frankrike, Tyskland, Italien, Nederländerna, Norge, Spanien, Sverige och Storbritannien.</p>	<p>Intervjustudie som inleddes med öppna frågor som sedan övergick till semistrukturerade intervjuer. Datan analyserades med tematisk innehållsanalys.</p>	<p>Fem teman: Svårigheter kopplade till diagnos; Närvaro av ADHD-symtom under medicinering; Problem med skolan och psykosocial funktion; Svårigheter med hem- och familjeliv; Behandlingsbekymmer samt vårdgivar-specifika bekymmer</p>
<p>Weiner & Daniels (2016)</p> <p>Kanada</p> <p>Hög kvalitet: 29 poäng</p>	<p>Kvalitativ studie som analyserats med grounded theory.</p> <p>Syfte: att undersöka ungdomar med ADHDs upplevelser av skolan med fokus på lärarattityder och metoder samt tonåringars självvärderingar och relationer med kamrater och föräldrar</p>	<p>12 ungdomar mellan 14-16 år med ADHD</p>	<p>Intervjuer vid två tillfällen. Den första intervjun inleddes med att ungdomen fick ta med essäer/prov/skolarbete och gå igenom med intervjuaren för att synliggöra hur ungdomen bäst lär sig nya saker. Därefter följde en första semistrukturerad intervju. 2-4 månader senare genomfördes en uppföljningsintervju för att ge ungdomen en chans att ge tillägg/revidera den första intervjun.</p>	<p>Tre teman: Stöd för en bristande prestation; Social interaktion; Övergång från beroende till självständighet</p>
<p>Zolli et al. (2022)</p> <p>USA</p> <p>Hög kvalitet: 31 poäng</p>	<p>Kvalitativ studie men fenomenologisk ansats. Syfte: Att öka förståelsen för de olika sätt som barn och ungdomar engagerar sig i sin ADHD-vård</p>	<p>41 föräldrar till barn och ungdomar med diagnosen ADHD, samt ungdomar mellan 13-17 år med diagnosen ADHD. Deltagarna rekryterades representerar familjer från olika kulturella bakgrunder.</p>	<p>Semistrukturerade intervjuer som analyserats med tematisk innehållsanalys.</p>	<p>Två teman: Barnets sjukdomsinsikt vid ADHD; Barnets självkänsla</p>
<p>Öster et al. (2020).Sverige</p> <p>Hög kvalitet: 33 poäng</p>	<p>Kvalitativ studie</p> <p>Syfte: undersöka hur ungdomar med ADHD uppfattar och upplever stress och stressfaktorer</p>	<p>20 ungdomar med ADHD som genomgår gruppterapi</p>	<p>Utforskande intervjuer med kvalitativ innehållsanalys</p>	<p>Två teman: stress och ADHD sammanflätade och stress och oro. Fyra kategorier: Stress är ofta närvarande, (2) stressutlösare, (3) stress påverkar vardagslivet och (4) stress kan hanteras och förebyggas.</p>

BILAGA 4

Urval av granskade artiklar för att ge exempel på hur granskningsprocessen fortlöpt.

Frågor för kvalitativa studier vid kvalitetsgranskning (Caldwell et al., 2011)		Artikel 1 Enggaard et al. (2020)	Artikel 2 Gibbs et al. (2022)	Artikel 3 Öster et al. (2020).
1.	Speglar titeln innehållet?	ADHD och samtidigt medicinsk åkomma. Resultatet lyfter ungdomarnas uppfattning av fördelar och utmaningar med att leva med ADHD, vidare lyfts även behov och stöd som ungdomar upplever att de behöver för att vardagen ska underlättas hemma och i skolan. 2 poäng	Artikeln fokuserade på sex tonårspojkar från Australien med ADHD, deras perspektiv på att hantera och upprätthålla vänskaper i skolan och varför klassrumsmiljön var utmanande för dem. 2 poäng	Ja, faktorer för stress hos ungdomar med ADHD. 2 poäng
2.	Är författarna trovärdiga?	Författarnas yrke och arbetsplats skrivs ut. Yrkena ligger i områden relevanta för studiens syfte. 2 poäng	Författarnas namn och institutioner står givna och bedöms relevanta utifrån forskningsområdet. 2 poäng	Namn och institutioner är angivna och bedöms relevanta utifrån forskningsområdet. 2 poäng
3.	Sammanfattar abstraktet de relevanta delarna av innehållet?	Abstraktet lyfter studiens syfte, design och metod, resultatets fyra teman, slutsats samt på hur vårdpersonal kan arbeta för att stödja. 2 poäng	Ja, det presenterar studiens fokus, metod och resultat. 2 poäng	Ja, syfte, bakgrund, metod, resultat. 2 poäng
4.	Är rationalen för studien tydligt beskriven?	Behövs mer forskning kring ämnet då lite är känt om behoven och preferenserna hos tonåringar som lever med ADHD och olika samtidiga MDs. 2 poäng	Står inte helt tydligt men motivering rör öka delaktighet för elever i klassrum och ökad kunskap för lärare att skapa delaktighet i klassrummet. 1 poäng	Få studier i ämnet, så därför behövs mer forskning. 2 poäng
5.	Är bakgrunden tillräckligt omfattande med den senaste forskningen?	Definierar ADHD, symtom, statistik, generellt hur adhd kan påverka livet för ungdomar. Dock	Många artiklar är från senaste tio åren. Fokus i bakgrund ligger på adhd definition, ungdomar md adhd i skolan, ungdomar	Ja innehåller forskning från de senaste 10 åren och beskriver adhd,

		kort bakgrund. 1 poäng	med adhd's rättigheter i skolan. 2 poäng	stress, stress i skolan. 2 poäng
6.	Är syftet tydligt?	Ja syftet är kort och relevant för forskningsområdet med perspektiv utifrån ungdomar. 2 poäng	Ja kort och tydligt. 2 poäng	Ja, kort och relevant. 2 poäng
7.	Är de etiska problemställningarna identifierade och argumenterad för?	Etisk kommitté har godkänt, skriftligt samtycke inhämtat och information om studien, deltagande anonymitet har informerats till de deltagande. 2 poäng	Etisk kommitté samt skriftligt samtycke. 2 poäng	Etisk kommitté och samtycke inhämtat. 2 poäng
8.	Är metoden beskriven och argumenterad för?	Ja. Kvalitativ med utgångspunkt från öppna frågor användes en semistrukturerad intervju för att fånga tonåringarnas uppfattningar om vardagslivet." 2 poäng	Kvalitativ metod som är rimlig med tanke på studiens syfte. Semistrukturerade intervjuer och fokusgruppsintervjuer. Konstant jämförelsemetod för analysen med fenomenologisk dataanalys. 2 poäng	Kvalitativ metod som är rimlig med tanke på studiens syfte. Utforskande intervjuer med kvalitativ innehållsanalys. 2 poäng
9.	Är den filosofiska bakgrunden och studiedesignen tydligt beskriven och motiverad?	Delvis, Kvalitativ metod med tematisk innehållsanalys. Lyfta ungdomars upplevelser 1 poäng	Fenomenologisk ansats för att få reda på andras erfarenheter. 2 poäng	Kvalitativ studie. 1 poäng
10.	Är de relevanta begreppen beskrivna?	Ja, ADHD, och ungdomar med ADHD. 2 poäng	Ja, adhd, ungdomar, elevers röst. 2 poäng	Adhd, stress, stress i skolan. 2 poäng
11.	Är studiens kontext beskriven?	Ja studien lyfter utmaningar i inledning som sedan kan följas i resultat och diskussion. 2 poäng	Studiens resultat svarar mot syfte. Ungdomarnas kontext presenterad. 2 poäng	Ungdomarnas kontext i skolan presenterad. Studien beskriver var intervjuerna skedde och val av plats. 2 poäng
12.	Är urvalet adekvat beskrivet och motiverat?	Ja. Urvalet med ungdomar beskrivs valts för att de har större komplexitet än yngre barn. 2 poäng	Sex deltagare, ett bekvämlighetsurval, som rekryterades från en oberoende pojkskola i Brisbane, Australien, och var kaukasiska pojkar diagnosticerade med ADHD. motiverat att i fenomenologiska studier föredras under 20 deltagare varav sex stycken endast valdes. 2 poäng	Beskrivet tydligt men inte tydligt motiverat. 1 poäng

13.	Är datainsamlingsmetoden konsistent?	Ja. Semistrukturerade frågor. 2 poäng	Ja semistrukturerad intervjuer. 2 poäng	Kvalitativa intervjuer, startar med samma fråga. 2 poäng
14.	Är metoden för dataanalys trovärdig och tillförlitlig?	Ja, datan har gått igenom flera gånger för att sedan tas ut i delar till koder och teman. tematisk analys i en sexfasig, icke-linjär, datastyrd process. 2 poäng	Ja, dataanalysen är tydligt beskriven och motiverad. 2 poäng	Kvalitativ innehållsanalys. Beskriven väl. 2 poäng
15.	Är resultatpresentationen tydlig och relevant?	Ja fyra teman framkom, citat ligger för att ge tyngd. Relevant resultat utifrån syfte. 2 poäng	Ja tre tydliga teman som motsvarar syfte. 2 poäng	Ja två teman identifierades och 4 kategorier presenteras kring stress. 2 poäng
16.	Omfattar diskussionen jämförelse av studieresultaten med annan forskning inom området?	Ja resultatet liknas stämma med tidigare forskning. 2 poäng	Ja skillnader och likheter ställs till annan forskning, kopplat till artiklar i bakgrunden. 2 poäng	Ja diskussion jämförs med annan forskning. 2 poäng
17.	Är slutsatsen baserad på studiens resultat?	Ja slutsatsen sammanfattar kort resultatet och vikten av fynden. 2 poäng	Ja, kort slutsats utifrån ungdomarnas upplevelser och hur resultatet kan användas. 2 poäng	Ja faktorer utifrån resultat lyfts fram kring stress och adhd. 2 poäng
18.	Är studieresultaten överförbara?	Ja studien är tillförlitlig med metod och relevant urval som gör resultatet överförbart 2 poäng	Ja metoden är noggrann beskriven. Dock är urvalet begränsat endast till pojkar och inte med någon socioekonomisk bredd. 1 poäng	Ja metod beskriven väl samt relevans. Diskussion kring om deltagarna förmåga att hantera stress påverkas under studiens gång och därmed påverkat resultatet. Majoriteten kvinnor. 1 poäng
Summa		34	34	33

BILAGA 5

Översikt över respektive temas förankring i de inkluderade artiklarna.

Inkluderade artiklar	Tema A	Tema B	Tema C	Tema D
Andersson Frondelius et al. (2019)	x	x	x	x
Botha et al. (2023)	x	x	x	x
Bores Garcia (2023)		x	x	x
Charach et al. (2014)				x
Enggaard et al. (2020)	x			x
Forber Pratt et al. (2021)	x			
Gibbs et al. (2022)	x	x	x	
Meyer et al. (2020)	x	x		x
Sikirica et al. (2015)	x	x	x	x
Weiner & Daniels (2016)	x	x	x	
Zolli et al. (2022)		x		
Öster et al. (2020)	x	x	x	x

Tema A: Påverkan från omgivningen

Tema B: Känna sig annorlunda och utesluten

Tema C: En fungerande skolgång är betydande

Tema D: Påverkan på det dagliga livet